

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΦΩΚΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

Σ Ε Λ Ι Δ Ε Σ

ΑΠ' ΤΗ ΦΩΚΙΔΑ

ΑΜΦΙΣΣΑ
1981

Ἐκδίδεται κάθε τρίμηνο ἀπ' τὴν

Ἑταιρεία Φωκικῶν Μελετῶν

Ἀμφισσα, Πανουργιά 1

Τεύχος 20, Ὀκτώβριος - Δεκέμβριος 1981

Ὑπεύθυνος γιὰ τὴν ὕλη: Δημήτρης Ἰωάν. Κολοδός

Ἡπείρου 16, Ἀθῆναι — Τηλ. 82.17.743

Ὑπεύθυνος τυπογραφείου: Γεώργιος Μπρουζιώτης

Κωλέττη 4 - Ἀθῆναι - Τηλ. 360.38.20

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Γεώργιος Κουτσοκλένης, πρόεδρος Ε.Φ.Μ.

Εὐγενία Γερολυμάτου, ἀντιπρόεδρος Ε.Φ.Μ.

Ἰωάννης Πάλλας, γραμματεὺς Ε.Φ.Μ.

Γεώργιος Καρατῆδρος, ταμίας Ε.Φ.Μ.

Χρυσὴ Μοσκαχλαειδῆ, ἑφορος Ε.Φ.Μ.

Ἰωάννης Ἀγουρόπουλος μέλη Δ.Σ. τῆς Ε.Φ.Μ.

Σωτήριος Ζήσιμος

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

	Σελίς
—Ἐπικαιρότητες, τοῦ Δ.Ι.Κ.	1/593
—Τὰ κάλαντα, τοῦ Στάθου Τσομίδου,	4/596
—Οἱ θρησκευτικὲς γιορτὲς τοῦ Δεκέμβρου, τοῦ Γιάννου Ἡ- λιοπούλου ..	7/599
—Γιάννης Γρυπάρης, τοῦ Δημητρίου Χ. Παλούκη	12/604
—Πανουριώτικα ἔθιμα, τοῦ Εὐθυμίου Γούδαλη	18/610
—Στὰ μαῦρα χρόνια, τοῦ Μήτσου Ἐλάτου	20/612
—Συμπλήρωμα, τοῦ Σεγδιτσώτη	28/620
—Ἐπιστολὲς ἀναγνωστῶν	29/621
—Ἀπ' τὴ δραστηριότητα τῆς Ἑταιρείας	32/624

ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΕΣ

Ἀπ' ὅσα ὁ Ταχυδρόμος μᾶς φέρνει

Ἕνας συμπατριώτης μας, ὁ Σεγδιτσώτης, μᾶς γράφει:

«.....»

Πολλές φορές εἶχα διαβάσει ὅτι ἐργασίες διαφόρων συμπατριωτῶν θρῖσκουν φιλοξενία στίς σελίδες σας καί ὅτι κρίσεις καί ἀπόψεις τους, ἔστω καί ἐπικριτικές, εἶναι εὐπρόσδεκτες. ὁμολογῶ ὅμως ὅτι δέν τὸ πίστευα. Καί τοῦτο γιατί εἶναι γνωστὸ ὅτι, ἐνῶ ὅλα τὰ ἔντυπα ἰσχυρίζονται κάτι τέτοιο, ἐντούτοις τὰ περισσότερα, γιὰ νὰ μὴν εἰπῶ ὅλα, δημοσιεύουν μόνον ὅτι ἐξυπηρετεῖ τοὺς σκοποὺς ἢ τὰ συμφέροντά τους.

Μὲ σὰς ὅμως τὰ πράγματα φαίνονται κάπως διαφορετικά. Ἀπὸ μακροχρόνια καί ἐπίμονη παρατήρηση διαπίστωσα ὅτι πράγματι δημοσιεύετε πρόθυμα καί χωρὶς καμμιὰ ἐπιφύλαξη ἢ περικοπὴ ἐργασίες, ἀγνώστων σὲ σὰς, συμπατριωτῶν μας. Καί ἀκόμη ἡ ἴση μεταχείριση παλαιῶν καί νέων συνεργατῶν καί ἡ φιλική χωρὶς προκατάληψη ἢ ὑπεροψία ὑποδοχὴ τοῦ ἔργου νέων, ἄρα ἀδόκιμων, πνευματικῶν ἀνθρώπων τοῦ τόπου μας, φανερῶνουν ὅτι θρῖσκεστε σὲ σωστὸ δρόμο.

Οἱ διαπιστώσεις αὐτὲς μὲ ἐνθάρρυναν νὰ σὰς στείλω ἓνα μικρὸ «συμπλήρωμα», ἐνθυμήματα ἀπὸ ἀφηγήσεις γερόντων τοῦ χωριοῦ μου, μὲ τὴ σκέψη ὅτι κάτι μπορεῖ νὰ προσθέσει στὸ λαογραφικὸ τοῦ κ. Γεωργ. Κουτσοκλένη «τὰ ἀρραβωνιάσματα».

.....».

Θὰ εὐχαριστήσουμε θερμὰ — μαζί μὲ μᾶς καί ὁ Γιώργος Κουτσοκλένης — τὸ «Σεγδιτσώτη» γιὰ τὸ «συμπλήρωμά» του καί θὰ σημειώσουμε ὅτι τέτοια «συμπληρώματα» εἶναι κάτι πιὸ πολὺ ἀπὸ εὐπρόσδεκτα γιατί μόνο μὲ αὐτὴ τὴν κοινὴ προσπάθεια μπορεῖ νὰ συγκεντρωθοῦν ὅσα ἀναφέρονται στὸ πολύπτυχο θέμα τῆς λαογραφίας.

Σχολιάζοντας τὰ γεγονότα

1.— Η ΔΙΑΦΥΛΑΞΗ ΚΕΙΜΗΛΙΩΝ κλπ. Θὰ ἐπανέλθουμε γιὰ μιὰ ἀκόμα φορά, στὸ χιλιοειπωμένο αὐτὸ θέμα. Ἀφορμὴ μᾶς ἔδωσε ἡ εἶδηση ποὺ ἀναγράφηκε στὶς ἐφημερίδες ὅτι σημαντικῆς ἀξίας κειμήλια ἐκλάπηκαν ἀπὸ τὸ κελλὶ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννη τοῦ Θεολόγου τῆς Μεγίστης Λαύρας Ἁγίου Ὁρους ὕστερα ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ ὑπερήλικα μοναχοῦ - φύλακα.

Ἀσχετα ἀπὸ τὸ ὅτι ὁ κλέφτης πιάστηκε καὶ τὰ κειμήλια βρέθηκαν τὸ γεγονὸς τοῦτο φέρνει καὶ πάλι στὴν ἐπικαιρότητα τὸ θέμα τῆς διαφυλάξεως εἰκόνων, κειμηλίων καὶ θησαυρῶν, ποὺ βρίσκονται σὲ μοναστήρια, ξωκλήσια — καὶ ἐκκλησίες ἀκόμα — ἀπὸ τοὺς κινδύνους ποὺ τὰ ἀπειλοῦν ἄμεσα.

Ποιά λογικὴ καὶ ποιὰ ἐγγύηση ἀσφάλειας ἐπιτρέπει τὴν παραμονή τους σὲ χέρια ὑπερηλίκων μοναχῶν — ὅπως πρὶν πάνω — ἢ σὲ ἀφύλακτα ἢ πλημμελῶς φυλασσόμενα μέρη;

Τὰ παθήματα τοῦ χθὲς — χιλιάδες ὁλόκληρες — δὲν γίναν ἀκόμα μαθήματα; Τί πρέπει, ἄραγε, νὰ χαθεῖ γιὰ νὰ ἀποφασίσουν οἱ ἀρμόδιοι τὴ λήψη αὐστηρῶν καὶ ἀποδοτικῶν μέτρων; Γιατί αὐτὴ ἡ ἀβελτηρία;

Ἄν αἰτία γιὰ ὅλα τοῦτα εἶναι ἡ ἀπὸ πολλὰς πλευρὰς ψιθυριζόμενη διαμάχη διαφόρων φορέων γιὰ τὴν κυριότητά τους τότε πρέπει νὰ δηλωθεῖ σ' ὅλους, μὲ κατηγορηματικότητα, ὅτι ἡ τυπικὴ κατοχή ἀπὸ κάποιο μοναστήρι, ἐκκλησία, ξωκλήσι κλπ. ἐνὸς κειμηλίου δὲν παραχωρεῖ δικαιώματα αὐτόθουλης διαθέσεώς του, ἐκποιήσεώς του ἢ πλημμελοῦς διαφυλάξεώς του γιὰτὶ τοῦτο, ὡς μέρος τῆς κληρονομιάς τῶν προγόνων μας, ἀποτελεῖ περιουσία ὁλόκληρου τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ φέρουν ἀκέραια τὴν εὐθύνη προασπίσεως καὶ συντηρήσεώς του.

Ἄς παραμεριστοῦν, λοιπόν, οἱ ἀντιδικίες, ἐὰν ὑπάρχουν, καὶ ἄς ληφθοῦν, τὸ γρηγορώτερο, τὰ κατάλληλα μέτρα γὰ νὰ μὴ ξαναὑπάρξουν παρόμοια κρούσματα.

Ἀρκετὰ μέχρι σήμερα.

2.—ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΙΑΤΙΚΟ ΔΕΝΤΡΟ : Πολυσυζητημένο εἶναι καὶ τὸ θέμα τοῦτο μὰ πάντα ἐπικαιρὸ κάθε χρόνο τέτοιο καιρό.

Γιατί παρά τις συσκέψεις, τις συζητήσεις, τη λήψη μέτρων, τις απαγορεύσεις και τους... άφορεσμούς το κακό, αντί να περιοριστεί, γιγαντώνεται. "Έθιμο των βορείων λαών, που στις χώρες τους τα δέντρα περισσεύουν, έμφανίστηκε στον τόπο μας πριν μερικές δεκαετίες και εξαπλώθηκε με ταχύτητα και καθολικότητα έπιδημίας σέ όλα τα κοινωνικά στρώματα, εκτοπίζοντας πατροπαράδοτα ξύμα και συνήθειες αίωνων. Και το χειρότερο συντέλεσε, και συντελεί, σημαντικά στην άποψίλωση των βουνών μας και τον άφανισμό των λιγοςτών δασών μας που μόλις έπιζούν από τους τόσους και τόσους καταστροφείς τους.

Καιρός, λοιπόν, είναι, άφου ή πολιτεία άδιαφορεί — από τους 168 μεταπολεμικούς ύπουργούς του άρμόδιου ύπουργείου, γράφει κάποιος, μόνον τρεις άρνήθηκαν την ύπογραφή της σχετικής άποφάσεως που έπιτρέπει την ύλοτομία των κορυφών έλάτης — να αναλάβουμε την προστασία των άπειλούμενων δασών μας έμείς οι ίδιοι. "Όχι, θέβαια, με θεωρητικά κηρύγματα τύπου «προστατέψτε το δάσος», ούτε με τις οικολογικές κορώνες για... ποιότητα ζωής, ούτε με σατραπισμούς ένεργου φρουρήσεώς τους που οδηγεί στον άνεύθυνο παρακρατισμό αλλά με ένα άπλό, άποτελεσματικό και... εύεργετικό για τον οικογενειακό προϋπολογισμό τρόπο : Με την άρνηση όλων μας γενικά ν' άγοράσουμε και να στολίσουμε Χριστουγεννιάτικο δέντρο από κορυφή έλατου, πράγμα που θά έξουθενώσει το κερδοσκοπικό σύστημα που έκμεταλλεύεται, και συντηρεί, το «έθιμο» τουτο και θά του κόψει κάθε διάθεση για μελλοντική επανάληψή του.

Η κορυφή του έλατου, με τα πολύχρωμα λαμπάκια που αναβοσβύνουν, δέν προσθέτει τίποτα στις χριστουγεννιάτικες γιορτές, έπομένως και ή άπουσία του δέν πρόκειται να τους άφαιρέσει το παραμικρό ώστε να δικαιολογείται όλιγωρία, δυστροπία ή άρνηση συμμετοχής στο μέτρο.

"Ας το δοκιμάσουμε, λοιπόν.

3.— ΕΥΧΕΣ. Άπροσδόκητο κώλυμα δέν επέτρεψε στην «Έταιρεία Φωκικών Μελετών» και στο «Λαογραφικό Μουσείο Φωκίδας» να έκτυπώσουν τις καθιερωμένες χριστουγεννιάτικες κάρτες.

Γιά το λόγο αυτό άπευθύνουν, από τη στήλη αυτή, στους φίλους τους, αλλά και σ' όλόκληρο τον κόσμο, θερμές εύχές για τα Χριστούγεννα και τον καινούργιο Χρόνο 1982.

Δ. Ι. Κ.

ΤΑ ΚΑΛΑΝΤΑ

ΤΟΥ ΣΤΑΘΗ ΤΣΟΜΙΔΗ

Ἀπὸ πολλοὺς ποὺ ἔχουν ἀσχοληθεῖ συστηματικά, κατὰ καιροὺς, μὲ τὴν ἑλληνικὴ δημοτικὴ ποίηση ἔχει διατυπωθεῖ ἡ ἀποψη ὅτι ὁ ἑλληνικὸς λαὸς εἶναι ἀπὸ τοὺς λίγους ποὺ, ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Ὀμήρου ἕως καὶ σήμερα, ἔχει τόσο πολὺ ἀγαπήσει τὸν ποιητικὸ λόγο καὶ ιδιαίτερα τὸ τραγούδι.⁽¹⁾

Γιὰ τὸν ἀγράμματο ἀλλὰ μεγαλόψυχο καὶ γενναῖο λαὸ τὸ τραγούδι ἐξακολουθεῖ ἀκόμη καὶ σήμερα νὰ εἶναι «τὸ βιβλίον», «τὸ περιοδικόν», «τὸ χρονικόν» τοῦ καιροῦ. Μὲ τὴ βοήθειά του γνωστοποιεῖ ὅχι μονάχα τὰ σημαντικὰ ἀλλὰ καὶ τὰ καθημερινὰ περιστατικὰ τῆς ζωῆς. Ἀλλὰ καὶ στὸ τραγούδι πάλι ἡ ψυχὴ τοῦ καθενὸς ἐμπιστεύεται ἓνα σημαντικό τμήμα τῆς κληρονομίας, τῶν μύθων, τῶν θρύλων καὶ τῶν διηγήσεων τοῦ παρελθόντος.

Ἀνάμεσα στὸ πλῆθος τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν ποὺ ἔχουν μελετηθεῖ καὶ ταξινομηθεῖ ἀπὸ τοὺς λαογράφους, ξεχωριστὴ θέση κατέχουν τὰ θρησκευτικὰ καὶ ιδιαίτερα τὰ κάλαντα.⁽²⁾

Ἐθιμο παμπάλαιο τὰ κάλαντα, ἐξακολουθοῦν καὶ σήμερα νὰ ὑπάρχουν μέσα στὸν ἀγχὸ τῶν μεγαλουπόλεων ἂν καὶ ἔχουν χάσει κατὰ ἓνα μεγάλο μέρος τὴν γραφικότητά τους καὶ τὴν ποιητικὴ τους

δύναμη. Οἱ ρίζες τους βρίσκονται πολὺ βαθιὰ στὴν ρωμαϊκὴ ἐποχὴ καὶ συγκεκριμένα στίς καλὲνδες ποὺ κατόρθωσαν νὰ ἐπιζήσουν στοὺς σκοτεινοὺς χρόνους τοῦ Βυζαντίου γιὰ νὰ τὰ παραλάβει ἀργότερα ὁ Χριστιανισμὸς καὶ μὲ μερικὲς παραλλαγές, νὰ τὰ κάνει δική του ἐκδήλωση καὶ συνήθεια.

Τὴν πρώτη μέρα κάθε μηνὸς οἱ Ρωμαῖοι τὴν ὀνόμαζαν *Calendae* ἐπειδὴ δὲ ἀπὸ τὰ μέσα τῆς Α' π.Χ. ἑκατονταετηρίδος ἡ πρώτη Ἰανουαρίου θεσπίστηκε σὰν πρώτη τοῦ ἔτους γι' αὐτὸ ἀπὸ τότε γιορταζόταν ιδιαίτερα. Ἐπὶ Σευήρου Ἀλεξάνδρου ἡ ἡμέρα αὕτη ἐθεωρεῖτο ἐπισημοτάτη καὶ μιὰ τῶν πέντε ἐπισήμων ἑορτῶν τοῦ Ρωμαϊκοῦ ἑορτολογίου.⁽³⁾ Κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα ὁ Λιβάνιος πιστοποιεῖ ὅτι στὴν Ἀνατολὴ ἡ γιορτὴ τῶν καλάνδων τοῦ Ἰανουαρίου ἦταν διαδεδομένη «ἐφ' ἅπαν ὅσον ἡ Ρωμαίων ἀρχὴ τέταται».⁽⁴⁾

Στὴ διάρκεια τῶν καλαινδῶν τοῦ Ἰανουαρίου οἱ Ρωμαῖοι κρεμοῦσαν στίς ἐξώπορτες τῶν σπιτιῶν τους δάφνη ἢ ἄλλα κλαδιὰ ἀπὸ θάμνους. Ταυτόχρονα μὲ τὴν γιορτὴ τῆς Ἥρας καὶ τοῦ Ἰανοῦ τὴν ἴδια περίοδο γιορταζόταν καὶ ὁ ἐρχομὸς τοῦ καινούργιου χρόνου ποὺ τὸν ὑποδεχόντουσαν κάνοντας ἐπισκέψεις στὰ συγγενικὰ σπιτία καὶ μὲ τὴν ἀν-

ταλλαγή δώρων καὶ εὐχῶν ἐνῶ συγχρόνως ἔψελναν διάφορα τραγούδια.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ εἶναι φανερὴ καὶ ἡ σύνδεση τῶν καλαινδῶν καὶ κατ' ἐπέκταση τῶν καλάνδων μὲ τὰ τραγούδια ποὺ συνόδευαν τὴν ἀρχαία ἐλληνικὴ εἰρεσιώνη τῆς Ἀθήνας στὶς γιορτὲς τῶν Πυανεψίων καὶ Θαργελίων.⁽⁵⁾

Στὰ χρόνια τοῦ Βυζαντίου οἱ καλαίνδεις μετατράπηκαν σὲ «ἄσματα τοῦ ἀγερμού»⁽⁶⁾ ἢ ὅπως τὰ ἔλεγαν «ἀγύρτικα»⁽⁷⁾ καὶ ρίζωσαν στὶς ψυχὲς τῶν ἀνθρώπων παρὰ τὴν ἀντίδραση ἀπὸ μέρους τοῦ κλήρου καὶ ἄλλων ποὺ φοβόντουσαν μήπως ἡ χριστιανικὴ θρησκεία ἀλλοτριωθεῖ ἀπὸ τὰ ξένα στοιχεῖα. Οἱ παλιὲς συνήθειες τὰ ἦθη καὶ τὰ ἔθιμα, ποὺ ἦταν βιώματα χιλιάδων χρόνων ἀποτελοῦσαν γιὰ τὸ λαὸ τὴ ζωὴ του, τὸ ὀξυγόνο του, καὶ ἦταν ἀδύνατον νὰ ξεριζωθοῦν ἀκόμη καὶ ὅταν καταλάβαινε ὅτι αὐτὰ ποὺ πιστεύει εἶναι ὑπολείμματα μιᾶς ἀρχαίας θρησκείας.

Τί κι ἂν ὁ Ἰωάννης Τζέτζης συνέχιζε τὶς διαμαρτυρίες του γιὰ τὸ ἴδιο θέμα τὸν 12ο μ.Χ. αἰῶνα καὶ ποὺ μαζί μὲ ἕναν ἄλλο λόγιό στιχουργό, τὸν Θεόδωρο Πτωχοπρόδρομο, μᾶς δίνουν πληροφορίες ἑμμετρες γιὰ τὰ κάλαντα ποὺ λεγόταν τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἐνῶ ταυτόχρονα νὰ καυτηριάζουν αὐτοὺς ποὺ τὰ ἔλεγαν ὀνομάζοντάς τους «προσαιτοῦντες».

«Καὶ ὅσοι κατ' ἀρχίμηνον τὴν Ἰανουαρίου,

καὶ τῇ Χριστοῦ γεννήσει δὲ καὶ
τῶν Φώτων τῇ ἡμέρα,
ὅποσοι περιτρέχουσι τὰς θύρας
προσαιτοῦντες
μετὰ ὠδῶν ἢ ἐπωδῶν ἢ λόγοις
ἐγκωμίων.⁽⁸⁾

Ὁ Χριστιανισμὸς ποὺ γκρέμισε τὸ κλέος τῶν θεῶν τοῦ Ὀλύμπου μὲ τὰ πάθη καὶ τὶς ἀδυναμίες τους δὲν κατόρθωσε αὐτὴ τὴ φορὰ νὰ νικήσει «τοὺς μικρότερους δαίμονες», δηλαδὴ τὰ ἦθη καὶ τὰ ἔθιμα τῆς ἀρχαίας λατρείας. Ἔτσι οἱ παλιὲς συνήθειες ποὺ ἦταν μέρος τῆς ἀρχαίας θρησκείας καὶ τῆς ἀρχαίας λατρείας στὴν Ἑλλάδα, ὅχι μόνο διατηρήθηκαν στὸ λαὸ τῆς ὑπαίθρου χώρας ἀλλὰ θρῆκαν καὶ τὴ θέση τους στὶς μεγάλες γιορτὲς καὶ στὴ λατρεία τῶν μεγάλων θεῶν.⁽⁹⁾

Ἀπὸ ἄποψη τεχνικῆς μπορούμε νὰ ποῦμε ὅτι πλησιάζουν τὸ τέλειο. Ὁ ρυθμὸς τους καὶ ἡ ὁμοιοκαταληξία τους καταπλήσει γι' αὐτὸ καὶ πολλοὶ ἦταν ἐκεῖνοι ποὺ θεώρησαν ὅτι τὰ κάλαντα δὲν πρέπει νὰ εἶναι κατασκευάσματα τῆς λαϊκῆς μούσας. Κατὰ τὴν γνώμην πάντων τῶν περὶ τὰ ἄσματα ταῦτα ἀσχοληθέντων, ἀναφέρει ὁ Π. Ἀραβαντινός, καίτοι παγκοίνου χρήσεως δὲν δύνανται νὰ θεωρηθῶσι ὡς καθαρῶς δημοτικὰ προϊόντα, καθόσον ἐκ τοῦ ὕφους αὐτῶν προδίδονται ὡς συνθέσεις ἀνθρώπου κατόχου ποιᾶς τιμῆς ἐκκλησιαστικῆς παιδεύσεως.⁽¹⁰⁾ Τὸ πρόβλημα ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχει ἀπὸ παλιὰ καὶ οἱ γνώμες

διΐστανται, μάλλον όμως θά πρέπει νά θεωρηθεῖ ὅτι ὁ δημιουργὸς αὐτῶν τῶν ζωντανῶν μνημείων λόγου εἶναι ὁ λαὸς μας ποὺ πολλὰς φορές, ἂν καὶ ἀγράμματος, γνωρίζει ἀποσπάσματα ἀπὸ τὰ πατερικὰ κείμενα καὶ τὰ εὐαγγέλια καὶ τὰ προσαρμόζει στὰ τραγούδια του.

Ἡ φράση τους εἶναι ἀπλή, νευρώδης καὶ ἀπερίστροφος. Κάθε στίχος ἀποτελεῖ μιὰ ξεχωριστὴ ἔννοια ἢ εἰκόνα, ἔτσι ὥστε ἡ συνέχεια τῶν στίχων, ὅταν αὐτοὶ ἀπαγγέλλονται μπροστὰ σὲ πλῆθος, «οὐδὲν σχῆμα οὐδεμία λέξις παρουσιάζει ἥτις νά μὴ γίνεταί σαφῶς καὶ εὐκόλως ἀντιληπτὴ εὐθὺς ἀπαγγελλομένη».(1)

Ἀπὸ τὴν δημώδη ἑλληνικὴ ποίηση, τὸ ἀειθαλὲς αὐτὸ δένδρο καὶ τὸ αἰωνόβιο, καρπὸς εἶναι καὶ τὰ κάλαντα. Τὰ κάλαντα ποὺ στὸ πέρασμα τῶν αἰώνων ἔχουν μεταπλαστεῖ στὸ στόμα τοῦ λαοῦ σὲ «κόλιντα», «κόλιαντα», «κόλεντα», «κόλιντρα» καὶ «κόλντα». Εἶναι τὸ σμίξιμο τῶν ἀρχαίων εἰδωλολατρικῶν καὶ χριστιανικῶν ἐθίμων, ποὺ τὰ διέσωσε στὸ πέρασμα τῶν αἰώνων ἡ ἑλληνικὴ παράδοση, τὸ νῆμα αὐτὸ τῆς ἐνότητος τῆς φυλῆς μας μὲ τὸν τόπο μας, καὶ ποὺ τὰ τραγουδοῦν καὶ σήμερα οἱ μικροὶ καλαντάδες σὰν τυφλοὶ ραψωδοὶ τῆς ἀρχαιότητος.

(1) Κ. Ρωμαίου : «Κοντὰ στὶς ρίζες
«Ἐρευνα στὸν ψυχικὸ κόσμον τοῦ ἑλλη-

νικοῦ λαοῦ» σελ. 3.

(2) Οἱ κύκλοι τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν κατὰ τὸν Δ. Λουκάτο εἶναι: ἐπικά, λυρικά, οἰκογενειακά, θρησκευτικά, κοινωνικά, ἐποχικά, γνωμικά καὶ παιδικά.

(3) Φ. Κουκουλέ : «Βυζαντινῶν θίος καὶ πολιτισμὸς» τόμ. 2 σελ. 13-14.

(4) Λιβανίου: «Ἐκφρασις Καλανδῶν» 4, 1053.

(5) Εἰρεσιῶν: Κλαδί ἐλιάς ποὺ ἦταν περιτυλιγμένο μὲ τρίχες ἀπὸ πρόβατα. Στὶς γιορτὲς τῶν Πυανειῶν καὶ Θαργηλίων παιδιὰ ποὺ εἶχαν καὶ τοὺς δύο γονεῖς τους, τὴν μετέφεραν μὲ τραγούδια καὶ τὴν κρεμοῦσαν στὶς πόρτες τῶν σπιτιῶν ὅπου παρέμενε ἕνα χρόνον. Τὸ τραγούδι ποὺ τραγουδοῦσαν ὀνομαζόταν καὶ αὐτὸ εἰρεσιῶν.

(6) Καλλιγεροπούλου: «Τὰ κάλοντα ὅλης τῆς Ἑλλάδος». Ἀθήναι 1923, σ. 5.

(7) Ἀγείρμος λεγόταν στὸ Βυζάντιο κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ πανηγυρισμοῦ τῆς Διονυσιακῆς ἑορτῆς τῶν καλογέρων ἢ ἀπὸ σπίτι σὲ σπίτι περιφορὰ μεταμφιεσμένων ἀτόμων ποὺ τραγουδοῦσαν διάφορα τραγούδια. Σχετικὰ Φ. Κουκουλέ: «Βυζαντινῶν θίος καὶ πολιτισμὸς» σελ. 11.

(8) Κ. Καραπατάκη: «Τὸ δωδεκάμηρο». Παλιὰ Χριστουγεννιάτικα ἦθη καὶ ἔθιμα. Ἀθήνα 1981 σελ. 31 καθὼς καὶ Δ. Λουκάτου: «Εἰσαγωγή στὴν Ἑλληνικὴ Λαογραφία» ἔκδοσις Μορφωτικὸ Ἰδρυμα Ἑθνικῆς Τράπεζας. Ἀθήνα 1977, σελ. 39 κ.ἑ.

(9) Κ. Καραπατάκη, ὅπ. παρ. σελ. 31-32.

(10) Π. Ἀραβαντινοῦ: «Συλλογὴ δημοτικῶν ᾠμάτων τῆς Ἠπείρου». Ἀθήνα 1880.

(11) Στίλπων Κυριακίδης: «Τὸ δημοτικὸ τραγούδι». Συλλογὴ Μελετῶν, Ἐκδ. Νεοελληνικὰ Μελετήματα. Ἀθήνα 1978, σελ. 72-73.

ΟΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΕΣ ΓΙΟΡΤΕΣ ΤΟΥ ΔΕΚΕΜΒΡΗ

(Από τὰ λατρευτικά ἔθιμα τῆς Δωρίδας)

ΓΙΑΝΝΗ ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΥ

Μήνας ἑορτῶν ὁ Δεκέμβρης. Ἔχει πολλές καὶ φυσικὰ τὰ Χριστούγεννα. Ἡ ἀπώσφαιρα τῶν ἑορτῶν τοῦ Δεκέμβρη μὲ τὰ κρύα καὶ τὰ χιόνια, ἀλλὰ καὶ τίς πολλές προμήθειες ποὺ ὑπάρχουν σὲ κάθε σπίτι, εἶναι κάτι τὸ ξεχωριστὸ στὰ χωριά τῆς Δωρίδας.

Αὐτὸ τὸ μήνα οἱ δουλειές στὰ χωράφια ἔχουν μῆδενιστεῖ καὶ δίνουν τὸ χρόνο σ' ὅλους γὰ χαροῦν γιορτάζοντας οἱ ἴδιοι ἢ συμμετέχοντας στὴν ὀνομαστικὴ γιορτὴ τῶν ἄλλων.

Ὅλα τὰ μέλη τῆς οἰκογένειας γιορτάζουν τὴν ὀνομαστικὴ τους ἑορτὴ μὲ κατάλληλη προετοιμασία τοῦ σπιτιοῦ γὰ δεχθεῖ τοὺς ἐπισκέπτες, ὅσο γίνεται καλύτερα.

Γύρω λοιπὸν στὰ Νικολο-Βάρβαρα, κάπως ἔτσι γίνεται στὰ σπίτια: Δυὸ τρεῖς μέρες πρὶν ἀπὸ τὴ γιορτὴ ἐτοιμάζεται ὁ μπακλαβάς μὲ καρύδι ἢ καὶ μύγδαλο. Βρίσκεται τὸ σφαχτὸ καὶ ἐπιθεωρεῖται τὸ κρασί... Ἐτοιμάζονται ἀκόμα κουραμπιέδες, τηγανίτες καὶ λουκούμι γιὰ τὰ παιδιά, ποὺ θὰ λάβουν κι αὐτὰ μέρος στίς ἐπισκέψεις.

Στὸ μεταξὺ τὸ σπίτι ἐτοιμάζεται γὰ ὑποδεχθεῖ τοὺς ἐπισκέπτες ποὺ θάρθουν γιὰ χρόνια πολλά:

Γίνεται γενικὰ ἀσβέστωμα καὶ πλύσιμο. Βγαίνουν ἀπὸ τὸ γίκο καθαρὲς ὕφαν-

τὲς κουβέρτες καὶ στρώνονται στὰ κρεβάτια. Στὰ τραπέζια μπαίνουν καθαρὰ σιδερωμένα τραπεζομάντηλα, ἐνῶ στὰ παράθυρα οἱ ἐπίσημες κουρτίνες. Στὸ πάτωμα στρώνονται κουρελοῦδες καὶ χαλιὰ. Ἀνθογιάλια τοποθετοῦνται στὰ τραπέζια...

Τὴν ἡμέρα τῆς ἑορτῆς ὅλη ἡ οἰκογένεια ντυμένη στὰ καλά της πηγαίνει ὁμαδικὰ στὴν ἐκκλησία. Ὁ ἑορταζόμενος, κατὰ τὴν κοινὴ ἔκφραση, θὰ πάρει τὴν ὕψωση καὶ τίς εὐχές τοῦ παπᾶ καὶ θὰ τοῦ ὑπενθυμίσει, ὅτι τὸν περιμένει στὸ σπίτι, γὰ σηκώσει «ὕψωμα».

Μὲ τὴν ἀπόλυση δέχεται τίς χειραφίες ὄλων καὶ στὸ «μαγαζί» κερνάει ὅλους, μικροὺς καὶ μεγάλους.

Στὸ μεταξὺ στὸ σπίτι ἔχει ἐτοιμαστεῖ τὸ «ὕψωμα»: Μιὰ ζυμωτὴ λειτουργιὰ (ἄλλη μία πῆγε τὸ πρῶτ' στὴν ἐκκλησιά), πάνω σὲ καθαρὴ πετσέτα στρωμένη στὸ τραπέζι τῆς σάλας, τοῦ «καλοῦ» δωμάτιου, καὶ δίπλα ἓνα πιάτο μὲ σιτάρι κι ἓνα κερί. Ἐρχεται ὁ παπάς καὶ ὅλοι τοῦ σπιτιοῦ στέκονται γύρω στὸ τραπέζι. Ὁ παπάς βάζει τὸ πετραχήλι του, ἀνάθει τὸ κερί καὶ ὅλοι κάνουν τὸ σταυρὸ τους μαζὶ του. Ἀπαγγέλλονται προσευχές καὶ εὐχές γιὰ τὸν ἑορταζόμενο, τὴ φαμελιά του καὶ ὅλα τὰ ὑπάρχοντά του...

Μετὰ τὸ φίλημα καὶ τὴν ἀναχώρηση

τοῦ παπᾶ στρώνεται πλούσιο τραπέζι: καὶ παρακάθονται: καλεσμένοι, συγγενεῖς καὶ φίλοι, πού πολλές φορές ἔρχονται καὶ ἀπ' ἄλλα χωριά. Ἐπικρατεῖ εὐχάριστη ἀτμόσφαιρα καὶ μὲ τὸ τσουγκρίσμα τῶν ποτηριῶν δίνονται πολλές εὐχές κι ἀκούγονται ἀστεῖα.

Κι ἐνῶ τὸ τραπέζι δὲν ἔχει ἀκόμα σηκωθεί ἀρχίζουν οἱ ἐπισκέψεις ἀπ' ὅλους τοὺς χωριανούς, πού ἔρχονται κατὰ παρέες, ξέχωρα οἱ γυναῖκες ἀπὸ τοὺς ἄντρες (ἐκτὸς ἀπὸ τὰ νέα ζευγάρια πού κάνουν τίς ἐπισκέψεις μαζί!), καὶ σὲ δικές τους παρέες τὰ παιδιά.

Στοὺς ἄντρες προσφέρεται συνήθως μεζές καὶ κρασί. Στις γυναῖκες γλυκὲ καὶ ποτό: οὐζο, κονιάκ, γλυκόπιστο κλπ. Στὰ παιδιὰ προσφέρονται γλυκά: κουραμπιέδες, παντεσπάνι, τηγανίτες, χαλδάς κουταλιού, λουκούμι. Ὅλοι εὐχονται πίνοντας: Νὰ χαίρεστε τὴν ἑορτὴ σας. Πολύχρονος ἢ πολύχρονη. Χρόνια πολλά καὶ τοῦ χρόνου.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν μπακλαβά, πού εἶναι τό... ἐπισημότερο γλυκὲ τοῦ χωριοῦ, προσφέρονται καὶ ἄλλα γλυκίσματα, ὅπως εἶναι τὸ παντεσπάνι, ἡ καρυδόπιτα, τὰ γλυκά τοῦ κουταλιού, κυδώνι, σταφύλι, βύσσινο.

Τὴν ἐπίσκεψη στὰ σπίτια πού ἑορτάζουν πρέπει νὰ κάνουν ὅλοι οἱ χωριανοί, γιὰ νὰ μὴν παρεξηγηθεῖ ἡ ἀπουσία τους.

Ἀρχίζουν λοιπὸν οἱ γεροντότεροι. Ἀκολουθοῦν τὰ παιδιά, πού ἀπὸ μέρες ἔχουν λογαριάσει πόσοι εἶναι οἱ ἑορταζόμενοι καὶ πόσα γλυκά θὰ φῶνε... Ἀκολουθοῦν οἱ ἄντρες πού κάνουν καὶ κάποια ἐπιλογή στὴ σειρά τῶν ἐπισκέψεων μὲ σκοπὸ νὰ καταλήξουν στὸ σπίτι πού θάχουν τὴ δυνατότητα νὰ τὸ διασκεδάσουν καὶ λίγο

μὲ μεζέ, κρασί, τραγούδι καὶ χορό... Ἕνα πράγμα μόνον δὲν ἐπιτρέπεται αὐτὲς τίς ὥρες στὸ χωριό: Τὸ νὰ μὴν πᾶνε σὲ σπίτι πού γιορτάζει. Αὐτὸ εἶναι προσβολὴ καὶ ἔχει σὴν συνέπειες νά... κόβονται: καλημέρες καὶ νὰ μὴν ἀνταποδίδονται ἐπισκέψεις...

Ἡ ἴδια πανηγυρικὴ ἀτμόσφαιρα ἐπικρατεῖ σὲ κάθε γιορτὴ μὲ ἀποκορύφωμα τίς ἐκδηλώσεις γιὰ τὰ Χριστούγεννα: Τὰ σπίτια ἀναστατώνονται. Γίνεται πάλι καθαριότητα σ' ὅλους τοὺς χώρους τοῦ σπιτιοῦ καὶ τῆς περιοχῆς του. Ἡ νοικοκυρὰ στολίζει τὸ σπίτι της μὲ τὰ ὠραῖα χειμωνιάτικα ὑφαντά. Ἐτοιμάζονται καὶ οἱ φορεσιές, πού θὰ φορεθοῦν ἀπ' ὅλους τοῦ σπιτιοῦ τὴ μεγάλη γιορτὴ.

Ἄν τὸ σπίτι ἔχει καὶ ξενιτεμένο, οἱ προετοιμασίες γιὰ τὸν ἐρχομὸ τοῦ τὰ Χριστούγεννα εἶναι μεγαλύτερες καὶ πιὸ ἐντονες ἀπὸ τὴ γλυκιὰ προσμονή... Πρέπει στὸ Χριστουγεννιάτικο τραπέζι νὰ καθίσουν ὅλοι οἱ σπιτικοί.

Στὴν ἐτοιμασίᾳ τῆς μεγάλης γιορτῆς παίρνουν μέρος ὅλοι: Οἱ γέροντες μὲ τίς ὁρμήνιες του, τὰ παιδιὰ μὲ τίς ἐρωτήσεις τους, γιὰτὶ γίνεται ἐτοῦτο καὶ γιὰτὶ δὲ γίνεται ἐκεῖνο καὶ μὲ τίς προετοιμασίες τους γιὰ τὰ κάλαντα, οἱ πατεράδες μὲ τὴ μέριμνα γιὰ ὅλους καὶ γιὰ ὅλα τ' ἀναγκαῖα τοῦ σπιτιοῦ, οἱ γυναῖκες μὲ τίς δουλειές τοῦ σπιτιοῦ, πού πρέπει νὰ γίνῃ ὠραιότατο, γεμάτο θαλπωρὴ...

Οἱ φροντίδες γιὰ τὰ ἐπιτυχημένα γλυκά (μελομακάρονα, κουραμπιέδες, λουκουμάδες, τηγανίτες καὶ ἄλλα), δημιουργοῦν μιὰ... γλυκύτερη ἀτμόσφαιρα, πού μὲ τὸ ἐνδεχόμενο χιόνι, γίνεται πιὸ ἐντονη καὶ ἑορταστικὴ. Δὲν πρέπει νὰ λησμονηθεῖ,

ὅτι ἡ νηστεία κάνει πιὸ ἐνδιαφέρουσα καὶ κατανυκτικὴ τὴ μετὰληψὴ τῆς θείας κοινωνίας καὶ τὴν προσδοκούμενὴ μεγάλη νυχτερινὴ λειτουργία. Κοινὴ ἡ πεποίθησις, ὅτι, ἂν δὲν κρατῇσιν οἱ ἄνθρωποι, δὲ λειτουργηθῇ καὶ δὲν κοινωνήσιν, δὲν καταλαθαίνει Χριστοῦγεννα, γιατί τὸ κρέας ἀλειτούργητο δὲν τρώγεται... Τὸ τελευταῖο αὐτὸ θρησκευτικὸ ἔθιμο δίνει ἐντελῶς ξεχωριστὴ εἰκόνα καὶ ζωηρὴ συμμετοχὴ στὴ μεγάλη γιορτῇ.

Μόλις σκούζει τὸ πρῶτο γουρουνί, τὸ μυαλὸ ὅλων εἶναι στὴ νύχτα τῶν Χριστοῦγεννῶν. Τὰ παιδιὰ δὲν προσέχουν πλέον στὰ μαθήματα. Περιμένουν πότε θὰ σχολάσουν, γιὰ νὰ τρέξουν γιὰ τὴ φούσκα. Τὴ φουσκώνουν μὲ τὸ καλάμι γιὰ νὰ μὴν ἀκουμπήσουν τὸ κρέας στὸ στόμα καὶ ἀρτυθοῦν. Ὅστερα τὴ γουρμάζουν, τὴν πιέζουν δηλαδή σὲ μιὰ πλάκα γιὰ νὰ διασταλεῖ καὶ ἀφοῦ φουσκώσει, ὅσο τὸ δυνατόν περισσότερο, τὴν κρεμᾶνε νὰ στεγνώσει. Σὺν στεγνώσει ἡ φούσκα γίνεται ἐλαφριά καὶ τὴν παίζουν, ὅπως τὸ τόπι. Τὰ γουρουνία σφάζονται συνήθως τὴν παραμονὴ τῆς γιορτῆς, ἀπὸ παρέες ἀντρῶν, στὴν αὐλὴ κάθε σπιτιοῦ καὶ κοντὰ σὲ κάποιο δέντρο, γιὰ νὰ κρεμαστοῦν, γδαρθοῦν καὶ κρυώσουν.

Εὐνοῦν τὸ ζῶο στὴν κοιλιά, γιὰ νὰ πέσει πιὸ εὐκολα κάτω, τὸ κρατᾶνε γερά καὶ τὸ τρυπᾶνε στὸ λαιμό, στὴν καρωτίδα. Στὸ ἀνοιχτό του στόμα χώνουν ἕνα λεμόνι, ἐνῶ ἡ νοικοκυρὰ ἔχει φέρε: μὲ τὸ πέταλο τοῦ τζακιῷ σκαντιλῆθρες καὶ λιπάνι. Μ' αὐτὸ λιθανίζει γύρω ἀπὸ τὸ κεφάλι καὶ τὸ αἶμα τοῦ ζώου... "Οἱ τοὶ θρίσκονται ἐκεῖ εὐχονται : Καλοφάστο καὶ τοῦ χρόν' τρανύτερο...

Οἱ νοικοκυραῖοι εὐχαριστοῦν φανερά

συγκινημένοι καὶ προσφέρουν ποτό. Κι ἐνῶ ὁ νοικοκύρης εὐτυχῆς βοηθάει νὰ κρεμαστεῖ στὸ κλαρί τὸ χοιρινὸ καὶ νὰ τακτοποιηθεῖ, ἡ νοικοκυρὰ, λιγάκι δακρυσμένη γιὰ τὸ πράγμα τοῦ σπιτιοῦ ποῦ σφάχτηκε, συμπάει τὴ φωτιά καὶ ἐτοιμάζει τὸ θερμὸ στὸ καζάνι.

"Οἱ ἡ παραμονὴ περνᾶει μὲ τὴν περιποίησιν τῶν ζώων καὶ τίς τελευταῖες ἐτοιμασίες, ποῦ ἀποβλέπουν στὸ νὰ ἐτοιμαστοῦν οἱ ματιές, ποῦ ζεστὲς θὰ φαγωθοῦν μετὰ τὴ νυχτερινὴ λειτουργία.

Τὸ πρῶτ' ὅλο τὸ χωρὶς μοσχομυρίζει σουβλιμά. Ἀπὸ τίς δέκα - ἔντεκα ἡ ὥρα ἀρχίζουν οἱ ἐπισκέψεις στὰ γειτονικά καὶ τὰ φιλικὰ σπίτια, γιὰ χρόνια πολλὰ καὶ μιὰ σούβλα κρέας. Ἡ παρέα τῶν ἐπισκεπτῶν, ὅταν μπεῖ στὴν αὐλὴ τραγουδάει:

Καὶ ἀναφε καλὴ φωτιά,
καὶ βάλε καὶ τὸ σουβλιμά,
νὰ φᾶ, νὰ φᾶμε καὶ νὰ πιοῦμε
κι ὅλους σας, κι ὅλους σας
νὰ εὐχηθοῦμε...

Οἱ νοικοκυραῖοι ἀνοίγουν, δέχονται καὶ δίνουν εὐχὲς καὶ βάζουν τοὺς ἐπισκέπτες νὰ καθήσουν κοντὰ στὰ φωτιά, ποῦ πρέπει νὰ εἶναι μεγάλη καὶ νὰ ἐντυπωσιάζει.

Στὸ μεταξὺ γίνεται ὁ σουβλιμάς, ἐνῶ ἡ νοικοκυρὰ προσφέρει ἀπὸ τὰ γλυκὰ της. Ὁ μεζὲς συνοδεύεται μὲ τὰ πρωτάνοιχτο κρασί καὶ ζητοῦνται καὶ γίνονται κρίσεις πάνω στὴν ποιότητά του. Κι ἀφοῦ εἰπωθοῦν πολλὰ καὶ καλὰ ἡ παρέα φεύγει γι' ἄλλο σπίτι, παίρνοντας μαζί καὶ ἕνα ἀπὸ τὸ σπίτι ποῦ ἐπισκέφτηκε.

Οἱ χαρούμενες παρέες διακόπτουν γιὰ

τὸ μεσημέρι τὴν πορεία τους καὶ συνεχίζουν τὸ ἀπόγευμα καὶ τὶς ἐπόμενες μέρες.

Στὸ πλοῦτιο καὶ ἑορταστικὸ καὶ χαρούμενο χριστουγεννιάτικο τραπέζι: κάθε φαμελιάς στὸ χωρὶς δίνει ξεχωριστὴ γοητεία τὸ ἔθιμο τοῦ Χριστόφωμο: Τὴ ὁδομάδα τῶν Χριστουγέννων ἡ νοικοκυρὰ θὰ ζυμώσει τὸ σταρένιο, καθάριο ψωμί, γιὰ τὶς ἅγιες μέρες τῶν ἑορτῶν. Ἰδιαίτερη ὅμως φροντίδα θὰ δώσει γιὰ τὸ Χριστόφωμο. Σὲ μεγάλο ταψὶ θὰ δώσει τὸ καλοζυμωμένο ζυμάρει καὶ θὰ τὸ ἀπλώσει. Ὑστερα μὲ ἄλλο ζυμάρει θὰ σχηματίσει πάνω στὸ πρῶτο ἓνα σταυρό. Στὰ ἄκρα τοῦ σταυροῦ θὰ δώσει τέσσερες μικρὲς μπάλλες ζυμαριοῦ καὶ θὰ τὶς «πατήσῃ» μὲ τὴν ἀνάποδη τοῦ βλόγερου. Αὐτοὶ θὰ εἶναι οἱ τέσσερες Εὐαγγελιστές. Στὴ μέση θὰ τοποθετηθεῖ ἓνα μεγαλύτερο κομμάτι ζυμαριοῦ, ποὺ θὰ πατηθεῖ μὲ τὴ μεγάλη ὀψη τοῦ βλόγερου. Αὐτὸ θὰ εἶναι ἡ λειτουργία καὶ θὰ συμβολίζει τὸν Κύριο. Στὴ συνέχεια ἡ νοικοκυρὰ θὰ «κεντήσῃ» τὸ Χριστόφωμο μὲ δυὸ πηρούνια καὶ θὰ γεμίσει τὸ ἄλλο μέρος μὲ μικροὺς βόλους ζυμαριοῦ, ποὺ θὰ παριστάνουν τ' ἀρνάκια καὶ τὰ κατσιάκια τῆς Φάτης. Τ' ἀρνάκια καὶ τὰ κατσιάκια κεντιοῦνται μὲ κοῦπες θελανιδιών, γίνονται δηλαδὴ βούλες μὲ σχεδιάκια. Ἄν δὲν γίνῃ τὸ κέντημα, τότε δάξουν σὲ κάθε ἀρνοκάτσικο «σοῦμπρο» καρυδιοῦ, κομμάτι δηλαδὴ καθαρισμένου καρυδιοῦ.

Τὸ Χριστόφωμο, ὅταν «γίνῃ» καλὰ, ἀφρατοφουσκάσει, ψήγεται στὸ φούρνο μαζί μὲ τ' ἄλλα ψωμιὰ καὶ εἶναι τό... καμάρ: τῆς νοικοκυρᾶς, ἀλλὰ καὶ ἡ γλυκιά προσημονία ὅλων καὶ μάλιστα τοῦ πατέρα.

Στὸ χριστουγεννιάτικο τραπέζι τῆς φαμελιάς του καὶ ὅταν καθήσουν ὅλοι ὁλόγυρα, παίρνει ὁ πατέρας στὰ χέρια του τὸ Χριστόφωμο, ποὺ τοῦ δίνει ἡ μάνα, κάνει τὸ σταυρό του καὶ τὸ δάξει: στὸ κεφάλι του. Κι ἐνῶ οἱ ἄλλοι τοῦ τραπέζιου παρακολουθοῦν μὲ περιέργεια καὶ ἐνδιαφέρον, ἐκεῖνος στηρίζει τὸ μέσον τοῦ ψωμοῦ στὸ κεφάλι του καὶ λέγοντας: δεξιὰ τὰ στάρια καὶ ἀριστερὰ τὰ καλαμπόκια, τὸ τσακίζει τραβώντας το πρὸς τὸ κάτω. Ὅποιο κομμάτι εἶναι τὸ μεγαλύτερο θὰ συμβολίζει καὶ τὰ εἰσοδήματα ποὺ θὰ εἶναι περισσότερα τὴν ἐποχὴ τῆς συγκομιδῆς.... Ὑστερα τσακίζει καὶ δίνει σὲ ὅλους γὰ φαγε, ἐνῶ τὰ παιδιὰ ζητᾶνε ἀπὸ τὴ μάνα τους ἀρνοκάτσικα. Εὐτυχισμένο τῆς φαμελιάς τραπέζι... Δὲν εἶναι ὑπερβολὴ γὰ γράφει, ὅτι τὴν ἑορταστικὴ ἀτμόσφαιρα τῶν ἑορτῶν ὅλου τοῦ Δωδεκαημέρου τὴ δημιουργοῦν τὰ παιδιὰ μὲ τὰ τραγούδια καὶ τὶς φωνές τους. Μὲ τὰ καινούργια ροῦχα καὶ τὰ παιγνίδια τους. Μὲ τὰ κάλαντα ποὺ τραγουδοῦν.

Ἀπὸ τὸ βράδυ τῆς προπαραμονῆς τῶν Χριστουγέννων κανονίζονται οἱ παρέες, οἱ τσέπες καὶ τὸ καλὰθὶ γιὰ τὰ φιλέματα τῶν νοικοκυραίων, ποὺ θάναι τηγανίτες, χαλδάδες, κουραμπιέδες, ἀλλὰ καὶ αὐγά, πορτοκάλια καὶ σταφίδες... Ὁ ἀγώνας ὅμως γίνετα: γιὰ τὰ λεφτά. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ γίνετα καὶ ἡ ἐπιλογὴ τῶν σπιτιῶν ποὺ θὰ ἐπισκεφτοῦν πρῶτα, ἐκεῖνα δηλαδὴ ποὺ θὰ δώσουν καὶ τὸ μεγαλύτερο φιλοδώρημα. Κι αὐτὸ γίνετα μὲ τὸ χάραμα. Τὸ χωρὶς ἀναστατώνετα: ἀπὸ τὶς φωνές τῶν παιδιῶν, τὰ χτυπήματα στὶς πόρτες, τὰ γαυγίσματα τῶν σκυλιῶν καὶ τὰ κάλαντα.

Μὲ τὰ χτυπήματα ἀκούγονται οἱ φω-

νές: Νὰ τὰ ποῦμε; "Αν ἀκουστεῖ ἡ ἀπάν-
τηρη: πέστε τα, τὰ παιδιὰ ἀρχίζουν:

Χριστούγεννα, πρωτούγεννα, πρώτη γι-
ορτή τοῦ χρόνου.

Γὰ θῆτε, ἰδῆτε, μάθετε, πῶς ὁ Χριστὸς
γεννιέται.

Γεννιέται κι ἀνατρέφεται μὲ μέλι καὶ
μὲ γάλα.

Τὸ μέλι τρῶν' οἱ ἄρχοντες, τὸ γάλα οἱ
ἀφεντάδες.

Ἀφέντη μου, ἀφεντανάκη μου καὶ τρεῖς
βολὲς εἰς' ἀφέντης.

Ἀνοῖξετε τ' ἀνακουτάκια σας τὰ καλο-
κλειδωμένα.

Ὅπου τὰ κλείδωσ' ὁ Χριστὸς μὲ τὸ
δεξιὸν τὸ χέρι.

Μὲ τὸ δεξιὸν, μὲ τὸ ζερβὸν, μὲ τ' ἅγιον τὸ
Βαγγέλιον.

Καὶ δώστε μας τὸν κόπο μας νὰ πᾶμε
σ' ἄλλη πόρτα.

"Αν εἴστε ἀπ' τοὺς πλούσιους, φλουριά
μὴ λυπηθεῖτε.

Κι ἂν εἴστε κι ἀπ' τοὺς δεύτερους, τά-
λαρα καὶ δραχμοῦλες.

Κι ἂν εἴστε κι ἀπ' τοὺς ἀμειψωτοὺς ἕνα
ζεγγάρι κότες.

Καὶ σὰς καληνυχτίζουμε, πέστε νὰ κοι-
μηθεῖτε.

Καὶ ὀλίγον ὕπνον πάρετε, πάλι νὰ ση-
κωθεῖτε.

Στὴν ἐκκλησιὰ νὰ τρέξετε μ' ὅλη τὴν
προθυμία,

καὶ τοῦ Χριστοῦ ν' ἀκούσετε τὴν θεία
λειτουργία...

Χρόνια πολλὰ κι τ' χρόν'.

Κι ἐνῶ τὸ ἀπόγευμα τῆς παραμονῆς γί-
νεται «χαμὸς» στοὺς δρόμους καὶ τίς πλα-
τεῖες ἀπὸ τὰ παιδιὰ ποὺ παίζουν τὰ κέρ-
δη στὸ παιγνίδι τῆς «δεκάρας», στὸ σπίτι
ξεχωρίζονται τὰ «ψαρονεύρια» γιὰ τὸν
πρῶτον σουβλὴν καὶ ἐτοιμάζονται οἱ μα-
τιές μὲ τὴν ἐξῆς συνταγή:

Καλοπλύνεται καὶ παραγεμίζεται τὸ
«τυφλὸν» μὲ γέμιση καμωμένη ἀπὸ μικρὰ
κοιμάτια κοιλιᾶς, πλεμονιοῦ, λίγου ρυ-
ζιοῦ καὶ πολλῶν μπαχαρικῶν: κανέλλας,
γαρύφαλου, πιπεριοῦ, ἀλατιοῦ καὶ ἐλάχι-
στων μυριστικῶν τοῦ κήπου.

Οἱ ματιές φήγονται ὡραῖα στὴν παφύλ-
λω καὶ τρώγονται ξεστές...

Συμπατριώτη,

"Ὅπου καὶ ἂν γεννήθηκες, εἴτε στὴ Δωρίδα εἴτε στὴν Παρ-
νασσίδα, ὅπου καὶ ἂν διαμένεις, εἴτε στὴ Φωκίδα εἴτε ἔξω ἀπ'
αὐτή, πρέπει νὰ συνειδητοποιήσεις πῶς τὸ «Λαογραφικὸ Μουσεῖο
Φωκίδας» εἶναι τὸ μουσεῖο τοῦ τόπου σου, μουσεῖο δικό σου. Βο-
ήθησέ το μ' ὅποιον τρόπο μπορεῖς. Καὶ μὴν ξεχνᾶς πῶς κάθε πα-
λιὸ ἀντικείμενο, εἴτε ξεχασμένο στὸ ὑπόγειο εἴτε τακτοποιημέ-
νο στὸ σπίτι σου, ἔχει μιὰ θέση στὸ Μουσεῖο.

100 ΧΡΟΝΑ ΓΙΑΓΤΖΕΙΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ (1882-1982)

Μιά ήχηρή κατάφαση στο ρώτημα σκεπτικισμού πουχαίμε απ' την ίδια στήλη, πριν 5 χρόνια απευθύνει. Μά τοῦτο τὸ Ναί εἶναι ἕνα κάλεσμα. Ἡ μνήμη, κι ἡ καρδιά, ἔλατε Φίλοι, νὰ μᾶς ἐνώσουν μὲ τοὺς ὁραίους πνευματικούς δεσμούς, πὺ μᾶς συνδέουν μέσα στὸν χρόνο καὶ τὸ Εἶναι. "Ὅπως ὁ μεγαλόκαρδος πατέρας μας Γιαγτζής, ὁραματίστηκε.

Γ. ΓΡΥΠΑΡΗΣ: Πέρασμα σύντομο κι ἐπεισοδιακό

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Χ. ΠΑΛΟΥΚΗ

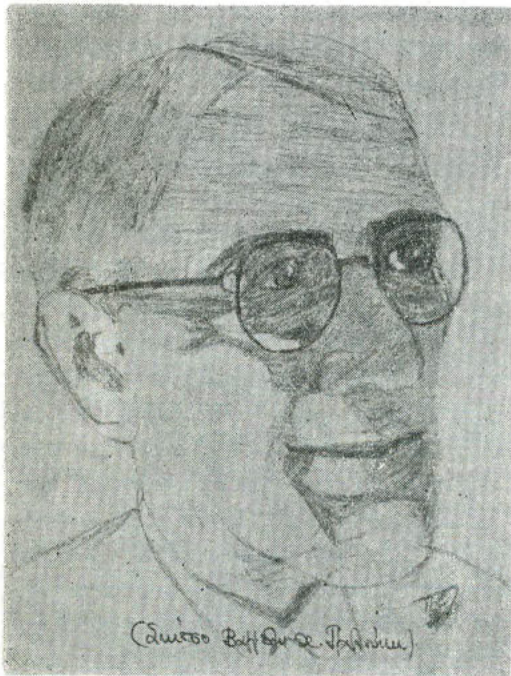
Ἀφιερώνουν, ἱστορίες τῆς λογοτεχνίας, βιογραφίες ποιητῶν κι ἀνθολογίες (ὅσες πέσαν τουλάχιστο στὰ χέρια μου) δυο - τρεῖς ἀράδες στὴν ἐκπαιδευτικὴ θητεία τοῦ Γιάννη Γρυπάρη. (') Συνήθως ἀναφέρεται μὲ νύξη ἀπλὴ τῆς ὑπηρεσιακῆς του περιπλάνησης στὴν Ἑλλάδα. Τί φτωχή, τί ἐλάχιστη περίκλειση μιᾶς τριαντάχρονης προσφορᾶς στὰ νιάτα καὶ τὴν Παιδεία!... Τὴν ἀξία της, ἐν τούτοις, φανερῶνουν οἱ ἀπαιτήσεις μαθητῶν του νὰ κρατοῦν ἐπικοινωνία μαζί του κι ἀπ' τὸ Μέτωπο τῆς Ἀλβανίας καὶ τὴν αὐταπάρνησή του ἢ τραγωδία τοῦ ἐδωλίου (²) ἀπ' τὴν ἀγωγή ἑνὸς καθόλου συγκαταβατικοῦ μανιάτη πατέρα.

Ὁ ποιητὴς τῶν «Σκαρβαίων» εἶχε τύχει κλασικῆς κι ἀνθρωπιστικῆς παιδείας σ' Ἀθήνα καὶ Κωνσταντινούπολη. (³) Διείδυσε μαχητικὰ καταρτισμένος καὶ μὲ νέες ἰδέες ἐμφορούμενος στὴν πνευματικὴ ζωὴ τοῦ τόπου, ὅταν οἰκογενειακὲς ἀνάγκες τὸν ὥθησαν στὰ 1897 ἀπ' τὸ Σχολαρχεῖο τοῦ νησιοῦ του

(Σίφνος) νὰ ξεκινήσει τὴν ἐκπαιδευτικὴ του λειτουργία ὡς ἑλληνοδιδάσκαλος.

Στὰ χρόνια ἐκεῖνα μεταβάλλοντας τὴν παραδοσιακὴ πολιτικὴ τοποθέτηση τῆς οἰκογένειάς του συμφιλιώθηκε μὲ τὸν ἐπίσης σιφνιὸ ποιητὴ πολιτευτὴ καὶ βουλευτὴ Ἀριστομένη Προβελέγγιο. (⁴) Μὲ τὴν ὑποστήριξή του προβιβάστηκε σὲ καθηγητὴ. Τοῦτο σήμαινε αὐξηση τῶν ἀποδοχῶν του μὰ κι ἀπομάκρυνση ἀπ' τὸ νησί του. Στὸ φημισμένο, σὰν ἕνα ἀπ' τὰ καλλίτερα, Γιάτζειον Γυμνάσιον Ἀμφίσσης δέχτηκε τὴ θέση πὺ τοῦ πρόσφεραν. Ὁχτώβρης τοῦ 1904. Πρὶν τὸν ἐρχομὸ του στὴν πόλη τῶν Ὀζολῶν Λοκρῶν μιὰ καλὴ φήμη εἶχε φτάσει γιὰ τὸν νέον καθηγητὴ. (⁵) Στὸν προστάτη καὶ φίλον Προβελέγγιον — πὺ φρόντισεν ἀμέσως νὰ δημοσιευτεῖ τὸ διάταγμα τῆς προαγωγῆς του — ἔγραψε (⁶) στὶς 10 Νοέμβρη 1904:

«Σεβαστὲ μου φίλε. Μὲ τὴν ἀνησυχίαν τῆς πρώτης μου ἐγκαταστάσεως τῶρα μόλις κατορθῶνω νὰ σὰς γράψω. Αἱ πρῶται μου ἐντυ-

πώσεις από την νέαν θέσιν μου, ἂν δὲν φθάνουσι μέχρι ἐνθουσιασμοῦ, δὲν ἀπέχουσι ὅμως καὶ πολύ. Εἶναι μαγευτικὴ ὑπὸ ἔποψιν φυσικῆς καλλονῆς ἢ τοποθεσίας τῆς Ἀμφίσσης. Εἶναι ἓνα ὀλοστρόγγυλον χαμηλὸν πεδίων, τὸ ὁποῖον περιβάλλεται ὀλόγυρα ἀπὸ τὸν Παρνασσὸν καὶ τὴν Γκιόναν, ὡς ἀπὸ τείχη ὑπερύψηλα, ἀφήνοντα ἐλευθέραν καὶ ἀνοικτὴν μόνην τὴν μεσημβρίαν, ἀκριβῶς δηλ. ὅπως ἐχρειάζετο διὰ νὰ εἶναι τέλειον χειμαδιὸ ἢ Ἀμφισσα. Καὶ πράγματι, ἐνῶ ὁ χειμὼν ἐμαίνετο καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα τὰς ἡμέρας πού πρωτοῦλθα, ἐδῶ τὸ κρύο ἦτο ἀνεπαίσθητο σχεδόν· καὶ ἔτσι ὁ μόνος φόβος τὸν ὁποῖον εἶχον, ἀπεδείχθη χιμαρικός. Δι' ὅλα

τάλλα ἀδιαφορῶ, διότι τὸ ἥξευρα ἐκ τῶν προτέρων αὐτό, ὅτι θέβαια δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν πάντοτε νὰ βρίσκωμαι στὸ σπίτι μου καὶ ν' ἀπολαμβάνω τῶν οἰκογενειακῶν περιποιήσεων. Τὸ γυμνάσιόν μας εἶναι μέγαρον ἀληθινόν, οἱ συνάδελφοί μου πολὺ πολὺ καλοὶ καὶ ἐγὼ ἤρχισα τὴ νέαν μου ἐργασίαν ὑπὸ τοὺς αἰσιωτέρους οἰωνούς, καθόσον μάλιστα εἶχε προηγηθῇ τῆς ἀφίξεώς μου μία κάποια πολὺ ἀγαθὴ φήμη, τῆς ὁποίας εἰσηγητῆς, καθὼς ἔμαθον, ὑπῆρξεν αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ κ. Ὑπουργός, χάρις εἰς τὰς ἰδικὰς Σας ἐνθερμοτάτας συστάσεις, Σεβαστέ μου φίλε! Κατόπιν ὅλων αὐτῶν ἐννοεῖται ὅτι καὶ ἡ ὑπερβολικωτέρα διάχυσις τῶν αἰσθημάτων τῆς πρὸς Ὑμᾶς εὐγνωμοσύνης μου θὰ εἶναι πολὺ μικρότερα παρ' ὅσον θὰ τὴν ἤθελον. Οἱ ὠραῖοι ἠθικοὶ δεσμοὶ οἱ ὁποῖοι μὲ συνέδεσαν ἀρρήκτως μὲ τὸν Ποιητὴν μου, θὰ εἶναι δι' ἐμέ, τὸν ταπεινὸν ἐργάτην τῆς ιδέας καὶ τῆς τέχνης, ὡς μία χρυσὴ Αὐγὴ, τὴν ὁποίαν ἐπὶ μακρὸν ἐπροσδόκησα καὶ μοῦ ἐπέλαμψε τέλος! Μὲ ἀπειρον ἀφοσίωσιν καὶ λατρείαν. Ὁ φίλος Σας, Ἰω. Γρυπάρης».

Ἀγαποῦσε τὰ νιάτα, δὲν λογάριαζε τὶς ἀποστάσεις τῆς ἐποχῆς. Στεκόταν κοντὰ τοὺς ἐνθαρρύνοντας κι ἐμψυχώνοντας. Ἐπαινοῦσε γιὰ νὰ βελτιώσῃ. «Δουλεῖα μεθοδικὴ καὶ πίστη στὸ μέλλον», ἔλεγε συχνά. Στὰ γραπτὰ τῶν μαθητῶν του ξενοχτοῦσε χωρὶς διαθέσεις... κυνηγετικὲς θαρβαρισμῶν καὶ σολοικισμῶν, ἀλλὰ ἐντόπισης τοῦ ση-

μείου ούσιαστικής βοήθειας, θελ-
 τώσης κι εξέλιξης του μαθητή.(')
 'Ο λιγνόκορμος ψηλός καθηγητής
 με τὸ ἀνοιχτὸ μέτωπο καὶ τὰ κα-
 στανόμαυρα μαλλιά εἶχε μιὰ δια-
 κριτικότητα στὸ ἐκφραστικὸ θλέμ-
 μα του ποὺ συχνὰ ἄγγιζε τὴν ντρο-
 παλότητα καὶ τὴ φοβία. Τούτῃ ἴσως,
 τὸν κράτησε μακριὰ ἀπὸ γνωριμί-
 ες καὶ σχέσεις με τὰ σαλόνια τῆς
 κλειστής ἑλίτ τῆς ἀμφισσαϊκῆς κοι-
 νωνίας τῶν ἀρχῶν τοῦ αἰώνα. Τὸ
 ὠραῖο του παράστημα σὲ συνδυα-
 σμὸ με τὴν προσεγμένη κομψή του
 ἐμφάνιση, κέρδιζαν, ὥστόσο, τὶς ἐν-
 πώσεις.

Ἡ πολιτικὴ ἀστάθεια τοῦ καιροῦ
 ὁδήγησε σὲ ἐκλογές. Στὶς 20 Φλε-
 βάρη 1905 ὁ Δηληγιάννης κερδίζει
 θριαμβευτικὴ νίκη μὴ ἀφήνοντας
 περιθώρια ἐκλογῆς στὸν Ἄ. Προ-
 βελέγγιο. Μὲ γράμμα του ἀπ' τὴν
 Ἄμφισσα ὁ Γρυπάρης στὶς 5 τοῦ
 Μάρτη ἐκφράζει τὴ λύπη του καὶ
 τὴν ἀπογοήτευσή του γιὰ τοὺς συμ-
 πατριῶτες του. Στὸ μεταξὺ τὰ πρά-
 γματα ἀλλάζουν. 'Ο ποιητὴς δου-
 λεύει ἀσταμάτητα. Μετὰ τὴν «'Ο-
 ρέστεια» τοῦ Αἰσχύλου (γιὰ τὸν ὁ-
 ποῖον εἶπαν πὼς ἀναστήθηκε στὶς
 μεταφράσεις τοῦ Γρυπάρη) κατα-
 πιάστηκε μετὰ τὸν Φάουστ. Στὰ χρό-
 νια τῆς ὁρμῆς τῶν 35 τοῦ χρόνων
 συγκινοῦνταν βαθιὰ ἀπ' τὴν Ἑλένη
 τοῦ Γκαίτε. Τὰ σύννεφα ὅμως πύ-
 κνωναν πάνω του καὶ τῶλεπε. Τὸ
 καλοκαίρι (1905) φαίνεται τὸ πέ-
 ρασε στὴν Ἄμφισσα δουλεύοντας.
 Τὸν δεῦτερο χειμῶνα, μετὰ τὴν εὐκαι-
 ρία τῶν γιορτῶν, στέλνει τὶς εὐχές,
 τὰ σχέδιά του (καὶ τοὺς πόθους,

ποὺ ἀντικατόπτριζαν τὴν κατάστα-
 ση ποὺ εἶχε περιέλθει) στὸν Προ-
 βελέγγιο:

«Ἄμφισσα 31 Δεκεμβρίου 1905.
 Σεβαστέ μου φίλε. Ἀπὸ τὰ θάθη
 τῆς καρδιάς μου Σᾶς στέλλω τὸν
 καλοχρονιάτικο χαιρετισμὸ μου διὰ
 τὸ νέον ἔτος. Εὐχομαι νὰ σᾶς φέρ-
 νη κάθε χαρὰ καὶ εὐτυχία καὶ νὰ
 χαίρεσθε ἐκεῖ ὅπου ἀγαπᾶτε· κι ἂν
 καὶ δική Σας ἐπιθυμία αὐτή, εὐχο-
 μαι ἀκόμη πολὺ γρήγορα, ἐντὸς
 τοῦ ἔτους νὰ λάθωμεν τὴν τιμὴ καὶ
 τὴν εὐχαρίστησι νὰ Σᾶς ἰδοῦμε πάλι
 βουλευτὴ μας, γιὰτὶ κι ἐμεῖς οἱ
 φίλοι Σας ἐμείναμεν ὅλως διόλου
 ἀπροσπάτετοι καὶ δὲν ξέρουμε οὔ-
 τε τί μᾶς θρῖσκει, ἀλλὰ καὶ οὔτε
 ποὺ θρῖσκόμαστε· ὅσο γιὰ μένα μά-
 λιστα ἢ θέσις μου εἶναι κυριολε-
 κτικῶς ἀφόρητος εἰς αὐτὸν τὸν τό-
 πον, ποὺ ἐτάφηκα ζωντανός. Μετὰ
 τὴν «'Ορέστειάν» μου, τὴν ὁποίαν
 δημοσιεύω τώρα εἰς τὰ «Ἡλύσια»
 τοῦ Νιρβάννα, θὰ δώσω πρὸς δημο-
 σίευσιν τὸν Β' Φάουστ.(*) Σᾶς ζη-
 τῶ τὴν ἄδειαν νὰ Σᾶς τὸν ἀφιερῶ-
 σω. Ἡ συγκαταβατικὴ ἐπιείκεια μετὰ
 τὴν ὁποίαν ἐκρίνατε μερικὰ δημο-
 σιευθέντα δοκίμια τῆς ἐργασίας
 μου αὐτῆς, μοῦ ἔδωσαν τὸ θάρρος
 νὰ τὴν ἐξακολουθήσω· καὶ ἂν χι-
 λίας φορὰς ἀπελπίστηκα ἀπὸ τὰς
 δυσκολίας τοῦ ἐγχειρήματος, μετὰ
 ἐνδυνάμωμεν πάλιν ἡ ἰδέα, ὅτι ἔκα-
 να κάτι τι ποὺ ἤθελα νὰ Σᾶς ἀρέ-
 σῃ. Ἔχω τὴν συναίσθησιν ὅτι δὲν
 τὸ κατόρθωσα δυστυχῶς· καὶ ἂν
 μοῦ δώσετε τώρα τὴν ἄδειαν τῆς
 ἀφιερώσεως ποὺ Σᾶς ζητῶ, ἡ μόνη
 ἀξία τῆς μεταφράσεώς μου θὰ εἶ-

ναι, ότι θα κοσμεῖται με τὸ ὄνομα Ὑμῶν, τοῦ ἀνυπερβλήτου μεταφραστοῦ τοῦ Α' Φάουστ. Σᾶς ἀσπάζομαι μετὰ πολλοῦ σεβασμοῦ καὶ ἀγάπης. Ὁ φίλος Σας. Ἰω. Γρυπάρης».

Τί ἀλλαγὴ! Τί νὰ μεσολάβησεν ὥστε νὰ συσσωρευτεῖ στὴν εὐαίσθητη ψυχὴ τοῦ ποιητῆ τόση πίκρα, ἀποκαρδίωση κι ἀποστροφή; Ἀπ' τὴ μαγευτικὴ φυσικὴ καλλονὴ τῆς Ἀμφίσσης καὶ τοὺς αἰσιωτέρους οἰωνοὺς νὰ φτάσει νὰ γράψει στὸν ἴδιον ἄνθρωπο πὼς «ἐτάφηκε ζωντανὸς σ' αὐτὸ τὸν τόπο!» Ἀκόμα κι οἱ ὑπολογισμοὶ τοῦ πρόδωσαν τὶς ἐλπίδες του. Τὰ Ἠλύσια τῶν Νερθάνια - Καμπάνη δὲν ἄντεξαν πολὺ. Ἀπ' τὴν «Ὁρέστεια» ἴσα πού πρόσλαβαν τὸν «Ἀγαμέμνονα» — πρώτη μεταφραστικὴ του δοκιμὴ — πού ἔβγαλαν τὴν ἴδια χρονιά καὶ σ' ἀνάτυπο ὥραϊο. Ὅσο γιὰ τὸν Φάουστ, οὔτε ὁλοκληρώθηκε, οὔτε, φυσικά, τυπώθηκε.

Τὴν ἴδια χρονιά (1906) δέχεται τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ περίφημου, καὶ γιὰ τὴν αὐστηρότητά του, ἐπιθεωρητῆ Γ. Γρατσιαίου : «Εὐμέθοδον καὶ μετὰ ζήλου καὶ εὖ τε καὶ καλῶς πεπαιδευμένον εὖρον τὸν καθηγητὴν Ἰωάννην Γρυπάρην ἐν Ἀμφίσσῃ διδάσκοντα». Τούτῃ ἡ κρίσις παρότι κι ὅλες οἱ ἄλλες ἦταν τὸ ἴδιο ἐπαινετικὸς στὸ διδακτικὸ ἔργο του ἔχει, ὅχι μόνο σὰν ἡ πρώτη, μιὰν ἰδιαίτερη βαρύτητα. Σὰν ἀποδεικτικὴ τοῦ σθένους, τῆς ἀκαμπτης ψυχικότητος τοῦ δασκαλοῦ. Παρ' ὅσα τὸν ἐπνίγαν στὸ ἔργο του

ἔμενε ἀμείωτα κι ἀνεπηρέαστα ἀφοσιωμένος. Καὶ δὲν ἦταν φυγὴ γι' αὐτόν. Ἦταν ἀναμορφωτικὴ ἐπαλξη. Τὸ κλασικιστικὸ κλίμα τοῦ συγχρόνου τοῦ λογιοτατισμοῦ μετὰ τὴν αὐθεντία πρόμαχο τοῦ μνημειακοῦ δὲν τὸν ἐμπόδιζαν νὰ ἴναι ζωντανὸς μὲς στὴν τάξιν του, ἐρμηνεύοντας τ' ἀρχαῖα κείμενα διδάσκοντας μὲ σύνεση κι ὀρθὴ κρίσιν τὴν ἱστορίαν. Ἐκεῖ ὅμως πού ἡ συμβολὴ τοῦ ἦταν οὐσιαστικώτατη, ὅσο καὶ παραγνωρισμένη, εἶναι στὴ διδασκαλία τῶν Νέων Ἑλληνικῶν.(*) Μὲ τὴν ἀντίστοιχὴν τοῦ Α. Δελμούζου μπορεῖ νὰ παραβληθεῖ καὶ νὰ ὑπολογιστεῖ.(¹⁰)

Ἀλλὰ, τί ἦταν τέλος πάντων, τί ἦταν ἡ αἰτία τῆς κακῆς σὲ θάρος τοῦ κατάστασης πού δημιουργήθηκε; Ὁ Γρυπάρης ἀρραβωνιάστηκε στὴν Ἀμφίσσαν τὴν κόρη τοῦ Π. Κ. (ἄπ' τοὺς Δελφούς). Φαίνεται ὅμως, ὅτι γιὰ προσωπικοὺς λόγους θέλησε ν' ἀποφύγει τὸν γάμο (καὶ τὸν προκείμενον εἰδικά) καὶ χωρίσε. Ὁ πλούσιος κι ἰσχυρὸς πεθερὸς τοῦ κινήθηκε ἐναντίον του, ξεσηκώνοντας μάλιστα κατὰ τοῦ φτωχοῦ ποιητῆ καὶ τὸν δυναμικὸ Ι. Σ. Γάτο, δήμαρχο, τότε, Ἀμφίσσης.(¹¹) Γιὰ νὰ κάμουν πιὸ σίγουρη (κι ἐπιβαλλόμενη) τὴν πολεμικὴ τους, οἱ ἐχθροὶ τοῦ διόγκωσαν τὶς σχέσεις του μὲ μιὰ γειτόνισσά του σὲ «αἰσθηματικὴν περιπέτειαν». Σκάνδαλο. Ὁ ποιητὴς γλύτωσε τὴ ζωὴ του, ἀλλ' ὅχι καὶ τὴ θέσιν του. Ἀπολυθεὶς ἀπῆλθεν, λοιπόν. Ὁχτώβριος 1907. Εὐτυχῶς ὅμως ἀνακρίσεις ποῦγι-

ναν σύντομα τὸν δικαίωσαν, ἐν μέρει. Ὑποβιβασμένος πῆγε σὲ σχολεῖο τῆς Μύκονος.

Διώξεις κι ἀνακρίσεις τὸν περιμεναν ὅμως καὶ στὴ Μύκονο. Γιατί; Ἔκοψε τὸ γιὸ τοῦ Δημάρχου. Τούτη τὴ φορά ἡ δικαίωση τοῦ χαρίστηκεν ὁλόσωμη. Ἀθώωθηκε καὶ προάχτηκε ἀνακτώντας καὶ τὸν βαθμὸ πού ἔχασε ἀπ' τὴν ἀπόλυσή του στὴν Ἀμφισσα. Ἔτσι πρωτοβάθμιος καθηγητὴς συνέχισε στὸ Αἴγιο, ὅπου γυμνασιαρχοῦσεν ὁ Ἄντωνης Τραυλαντώνης.

Στὶς περιλαμπρες Δελφικὲς Ἑορτὲς τῶν Σικελιανῶν (1927 καὶ 1930) ὁ Γιάννης Γρυπάρης ἐπέστρεψε στὸν τόπο ἀπ' ὅπου ντροπισμένος, μειωμένος καὶ κυνηγημένος εἶχε φύγει. Οἱ μεταφράσεις του στὸν «Προμηθεὺς Δεσμώτης» καὶ τὶς «Ἰκέτιδες» συνέβαλαν στὴν ἐπιτυχία τῶν μυθικῶν ἐκείνων ἀνεβασμάτων. Ταυτόχρονα ἐπέβαλαν τὸν ποιητὴ σὰν τὸν σημαντικώτερο μεταφραστὴ - ἀναβιωτὴ τοῦ κλασικοῦ ἑλληνικοῦ σκηνικοῦ λόγου ἰδίως στὶς αἰσχύλεις πραγματώσεις του. Ἦταν μιὰ ἔμμεση, ἀλλ' ὀφειλόμενη ἀνταπόδοση τοῦ τόπου. Μιὰ καταξίωση πού τὴν ἄξιζε πέρα γιὰ πέρα, κι ἡ μοῖρα θέλησε νὰ λάβει στὸν τόπο πού πικράθηκε βαθιά.

Στὸ μικρὸ διάστημα τοῦ περάσματος τοῦ Γρυπάρη ἀπ' τὸν τόπο μας, οἱ κακὲς στιγμὲς δὲν ἄφησαν πολλές καὶ βαθιὲς νὰ ριζώσουν μνήμες. Οὔτε σκοπεύει σ' ἀποκατάσταση τοῦτο τὸ σημείωμα. «Τὸ δικό του φῶς» δὲν τὴ χρειάζεται. Τὰ

νιάτα πρέπει νὰ γνωρίσουν τὸν προικισμένο δάσκαλο Γρυπάρη πού χρόνους τριάντα στάθηκε πλάι τους, ζοῦσε τὸν παλμό τους κι ἔδινε τὴν ψυχὴ του γιὰ τὴν προκοπὴ τους. Καὶ τ' ἀποθέματά του δὲν ἐξαντλήθηκαν.

(1) Ὁ δγκώδης τόμος, πρόσφατα ἐπανεκδομένος, ἀπ' τὸν Γ. Βαλέτα — ἄτσαλα καὶ μὲ τὴν ἴδια προχειρότητα, ὥστόσο — ἦταν ἡ βασικὴ πηγὴ μας σ' αὐτὸ τὸ σημείωμα. Ὁ Γ. Γρυπάρης (1870 — 1942) ὑπῆρξεν ἀνανεωτὴς τῆς ποιητικῆς ἔκφρασης. Ἀριστοκράτης τῆς ρίμας καὶ τοῦ ρυθμοῦ, στὶς δωρικῆς ἀπλότητας μὲ ὑποβλητικὴ μουσικότητα φράσεις. Ἐπίμονος στὸ λάξεμα τοῦ στίχου, ἀναδείχτηκε κορυφαῖος παρνασσικὸς καὶ συμβολιστής. Στους «Σκαρβατίους καὶ Τερρακότες», τὴ συλλογὴ πού περιέλαβε τὸ σύνολο τοῦ ἔργου του, ὑπάρχει ἓνας κόσμος ἐξαίρετης ὁμορφιάς. Ἐνδεικτικὰ πάντα, ἄς ποῦμε ὅτι κορυφώνεται στὶς ἐρωτικὲς μπαλλάντες του: «Πραματευτής», «Χίμαιρα», «Παραμύθι» καὶ τ' ἀριστουργηματικά: «Ἐστιάδες», «Δικαιοσύνη», «Νυμφίος», «Φλόρα Μιράμπιλις», «Ὁρθρος Ψυχῶν».

(2) «Ἐπὶ ἀδίκῳ ἐπιθέσει» στὸ πταισματοδικεῖο Γυθείου, ἐπειδὴ χαστούκισε τὸν μαθητὴ — γιὸ τοῦ μηνυτῆ του.

(3) Καθηγητὴς τοῦ ὑπῆρξε κι ὁ περίφημος Κ. Κόντος (1834—1909), τὸν ὁποῖον ὅμως δὲν δίστασε νὰ κατηγορήσει γιὰ τὴν διγλωσσία μὲ τὸν ἐπίσημο πανηγυρικὸ πού ἐκφώνησε στὴν Πόλη γιὰ τοὺς Τρεῖς Ἱεράρχες (30.1.1893). Βρισκόταν κείνο τὸν καιρὸ στὸ Σχολαρχεῖο Ἀρτάκης (1892—1894). Εἶπε συγκεκριμένα: «...ἴστατο ἡ δῆθεν ἀρχαία ἑλληνικὴ γλῶσσα εἶτε ἡ καθαρὰ καὶ ἀδιάφθορος αὐτῆς ἀντιπρόσωπος, τὴν ὁποῖαν ἐδούλευαν εἰς τὸ στόμα των καὶ τοὺς καλάμους των οἱ Βυζαντινοὶ ὄλων τῶν αἰώνων ἀπὸ Ἀγαθίου τοῦ Σχολα-

στικού μέχρι του Κλ. Ραγκαθέ η του καθηγητού μου κ. Κόντου διά να μην τούς έννοούν από τούς δέκα οί έννέα συμπολίται των. Έκείνοι δηλ. πού δέν είχαν την δύναμιν και την θρεξιν να φάγουν την μισήν των ζωήν όπως μάθουν τὸ σοφό των κατασκευάσμα, τὸ χαριέστατον καρύκευμα, πού δνόμαζαν καθαρεύουσιν...».

(4) Γνωστός ποιητής (1850—1936) από τούς προδρόμους τῆς ἀναγέννησης τοῦ νεοελληνικοῦ λόγου. Στὸν πίνακα τοῦ Γ. Ροῦλου — πού λέγεται πὼς ἐκφράζει τὴν ἀθηναϊκὴ - παλαμικὴ σχολή — ὁ Προβελέγγιος διαβάζει, ποιήματά του προφανῶς, στὴν ὁμήγουρη. Μὲ προοδευτικὲς ἰδέες, τρικουπικός, χρημάτισε βουλευτὴς στὴν περίοδο 1899—1905. Δέν ξαναεκλέχτηκε πρὸς λύπη καὶ κακοτυχία τοῦ Γρυπάρη.

(5) Ὅπως ἐξηγεῖ ὁ ἴδιος παρακάτω ἡ φήμη προερχόταν ἀπ' τὸν Ὑπουργό. Τολμῶ νὰ πῶ (ὑστερα ἀπὸ μικρὴ ἔρευνα, μὲ τὴν ἀμέριστη βοήθεια τοῦ ἐκλεκτοῦ φίλου κ. Βασ. Κούνα, ὑπαλλήλου τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας) ὅτι έννοεῖ τὸν Ἀν. Σιμόπουλο, ἂν καὶ τὸ πέρασμά του ἀπ' τὸ Ὑπουργεῖο Παιδείας ἦταν θραχυθιώτατο. Μόλις δέκα μέδες (18—28-VI-1904!!! Φαντάζομαι, γρήγορα, νὰ ἐπανέλθουμε γιὰ τὸν Σιμόπουλο.

(6) «Ἡ ἐπιστολογραφία τῶν μεγάλων συγγραφέων εἶναι πολύτιμο κεφάλαιο τῆς λογοτεχνίας. Ἀκτινογραφικὴ ἀποκάλυψη τῆς ἰδιαίτερης ζωῆς καὶ τοῦ ψυχολογικοῦ μηχανισμοῦ τῶν δημιουργῶν. Ἄν τὸ ὕφος τῶν ἐξαιρετικῶν συγγραφέων εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς συνεργασίας τοῦ αὐθόρμητου, τῆς φυσικῆς «θέρβας» τοῦ ταλέντου μὲ τίς κριτικὲς ἀπαιτήσεις τῆς συνείδησης τοῦ καλλιτέχνη, τὰ γράμματά του δείχνουν αὐτὸ τὸ «ὕφος» στὴν πρώτη φά-

ση τῆς ἀμεσης καὶ γοργῆς γέννησής του καὶ μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ μετράμε τὴν ἀπόσταση πού χωρίζει τὸ πρωτογέννητο ὕφος ἀπ' τὴν τελικὴ του διαμόρφωση στὸ ἔργο... Πολὺ μεγάλῃ (εἶναι αὐτὴ ἡ ἀπόσταση, ένν.) στὴν ἐπιστολογραφία τοῦ Χατζόπουλου, τοῦ Πορφύρα, ἀκόμα καὶ τοῦ Γρυπάρη...». Ἀ. Καραντώνης, Ν. Ἑστία τευχ. 1297 σελ. 961.

(7) Σώθηκαν μάλιστα καὶ φύλλα μαθητῶν του μὲ τούς συνθηματικούς ὅρους πού χρησιμοποιοῦσε στὶς διορθώσεις του.

(8) Μὲ Α' καὶ Β' Φάουστ ἀποδίδουν τὰ δύο μέρη. Ὡς γνωστὸν τὸ πρῶτο μέρος τυπώθηκε τὸ 1808 (τοῦτο μετέφρασε προφανῶς ὁ Προβελέγγιος) καὶ τὸ δεύτερο πού δέν πρόλαβε νὰ δεῖ τυπωμένο ὁ Γκαῖτε (θγῆκε λίγους μῆνες μετὰ τὸν θάνατό του, τὸ 1832). Τὸ 6' μέρος, εἶναι ἡ μορφή πού ξέρουμε. Ἀπαράμιλλη ἡ μετάφραση Ι. Ν. Θεοδωρακόπουλου.

(9) Τῇ διδασκαλίᾳ τους ἐνίσχυσε δημιουργικώτερα ὡς Ἐπιθεωρητῆς, Γενικός Εὐβοίας καὶ Κυκλάδων. Διασώζεται κι ἓνα διάγραμμα διδασκαλίας τους, πού ἔχεν ἐκπονήσει.

(10) Μιὰ κρίση τοῦ Δελμούζου γιὰ τίς μεταφραστικὲς ἀπόπειρες (δόκιμων καὶ... ἀδόκιμων λογοτεχνῶν) καίτοι ἐξαίρουσεν ἐκείνη τοῦ Γρυπάρη ὡς ποιοτικὴ, ἔγινε ἀφορμὴ μιᾶς ἔντονης ἀπάντησης τοῦ ποιητῆ. Ἔτσι ὑπερασπιζόταν πάντα τὸ ἔργο του. Βλ. κ. σημ. 12.

(11) Σὰν μέλος τῆς Διαχειριστικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Γιατζίου ἄσκησεν ἐντονώτερη τὴν πολεμικὴ του. Βλ. γι' αὐτὸν καὶ «Σελίδες ἀπ' τὴ Φωκίδα», Δ.Χ.Π. «Ὁ πλάτανος τῆς πλατείας».

(12) Ὁ ἴδιος πίστευεν ἀκράδαντα πὼς ἡ προσφορὰ τῆς γενιᾶς του κορυφωνόταν στὴν ποίηση τοῦ Κ. Παλαμᾶ καὶ τίς μεταφράσεις του στὰ κλασικὰ κείμενα.

ΠΑΝΟΥΡΙΩΤΙΚΑ ΕΘΙΜΑ

Γέννηση Παιδιού

ΕΥΘ. ΓΟΥΒΑΛΗ

Ἡ ἔγκυα γυναίκα καὶ πρὶν, μὰ πρὸ πάντων σὰν περάση τοὺς 6 μῆνες, προφυλάγεται νὰ μὴν κακοπάθη καὶ βλαφτῇ τὸ κυοφορούμενο καὶ γιὰ νὰ μὴν ἀποβάλῃ.

Ἄν ἐπιθυμῇ μεζὲ ἢ κάτι ἄλλο οἱ δικοὶ τῆς ἢ οἱ σπιτικοὶ τῆς τῆς τὸ προσφέρουν.

Ἄπὸ πρὶν ἐτοιμάζει τὰ μωρουδιακά τῆς καὶ τὰ σπάργανα, μὲ τὰ ὁποῖα θὰ σπαργανώσῃ τὸ βρέφος τῆς, σὰ γεννηθῇ.

Σὰν ἔρθῃ ἡ ὥρα τοῦ τοκετοῦ καὶ τὴν πιάσουν οἱ πόνοι, προσκαλεῖται καὶ τῆς παραστέκεται πρακτικὴ μαμμή. Αὐτῇ, μὲ τὴ βοήθεια καὶ τῆς μητέρας, πεθερᾶς κι ἀντραδερφάδων τῆς, τὴ βοηθεῖ καὶ ξεγεννάει.

Ἄν ὁ τοκετὸς εἶναι δύσκολος, προσκαλεῖται ἐπειγόντως γιατρός. Σὰ γεννηθῇ τὸ παιδί, εὐχονται στὴ μάνα του «νὰ τῆς ζήσει! Καὶ μ' ἀγόρια!» ἐὰν γεννήθηκε κορίτσι. Ἐὰν δὲ ἀγόρι, «νὰ τῆς ζήσει καὶ μ' ἄλλα ἀγόρια!»

Μετὰ τοῦτο, τοῦ δένουν τὸν ἀφαλὸ, τὸ πλένουν μὲ ἀρμύρα, τὸ ντύνουν μὲ τὰ ρουχαλάκια, ποὺ τῶχουν ἐτοιμάσει, τὸ φασκιώνουν καὶ τὸ βάζουν δίπλα στὴ μάνα του. Τὸν θύλακά του, ἥτοι τὸ «ὑστερο» τὸ

θάβουν ἔξω σὲ κάποιο μέρος.

Ἐπειδὴ τὸ γάλα τῆς λεχώνας ἔρχεται στὶς 3 μέρες, στὸ διάστημα αὐτὸ τὸ βρέφος τρέφεται μὲ ζάχαρη καὶ χαμομήλι.

Σὰν ἔρθῃ τὸ γάλα τῆς, τὸ βρέφος τῆς πιάνει τὸ μαστό τῆς, θηλάζει καὶ τρέφεται μὲ τοῦτο. Στὴ λεχώνα πρωτοδίνουν νὰ φάῃ ψιλοκομμένα γιαχνιστὰ κρομμύδια.

Μετὰ τὴ γέννηση τοῦ παιδιοῦ, προσκαλεῖται ὁ παπᾶς καὶ διαβάζει σχετικὲς εὐχές.

Ὅταν πρόκειται νὰ ἐπισκεφθῇ κανεὶς τὴ λεχώνα, θάζουν μπροστὰ στὴν πόρτα τὴ σκούπα καὶ καίουν λιθάνι. Μπαίνοντας δὲ μέσα, εὐχεται: «Σὰν τὸ σίδερο! Καλὰ σαράντα!» Ἀκόμα τῆς εὐχεται «νὰ τῆς ζήσει τὸ μωρὸ καὶ μ' ἀρσενικά», ἂν τὸ γεννηθὲν εἶναι κορίτσι, ἀκολούθως δὲ τὸ «ἀσημῶνει», ἐνῶ ἡ λεχώνα τὸν εὐχαριστεῖ, τοῦ σερβίρεται δὲ γλύκισμα ἢ καφὲς ἢ ἄλλο ποτόν.

Ἄν τὸ μωρὸ αἰσθάνεται πόνους καὶ κλαίῃ, τὸ ποτίζουν μὲ ζουμί, ποὺ βγάζουν ἀπὸ στουμπισμένο φυτό, τὸ «ἀμπελοκλάδι».

Ὡσπου νὰ βαπτισθῇ τὸ μωρὸ, ἂν μὲν εἶναι ἀρσενικό, τὸ λένε «δρά-

κο», ἂν δὲ θηλυκὸ «κουτσιόρω». Γιὰ νὰ μὴ βασκαθῇ δὲ τοῦ κρεμοῦνε ἀπὸ τὸ λαιμὸ «χαῖμαλί».

Ταχτικά, γιὰ νὰ μὴ συγκαίεται ἀπὸ τὰ οὖρα, πασπαλίζουν τὸν ἀφαιδὸ καὶ τὶς μασχάλες χειρῶν καὶ ποδιῶν μὲ ὀκόνη ἀπὸ «σκροῦμπο», ἦτοι ἀπὸ καμμένο μάλλινο ὕφασμα.

Γιὰ νὰ κοιμᾶται τὸ βρέφος, τὸ θάζουν μέσα σὲ ξύλινη κούνια, φασκιωμένο καὶ τὸ κουνᾶνε, σὰν κλαίῃ. Συνοδεύουν δὲ τὸ κούνημά του μὲ σχετικὰ νανουρίσματα. Ἴδου μερικά τέτοια καὶ μάλιστα σ' ἀρσενικὸ παιδί:

Τὸ πιδί μου νᾶν' καλὰ
κι ἄς ψουφήσουν χίλια ἄρνιά!
Χίλια ἄρνιά, χίλια κατσίκια
καὶ τοῦ μπέη τὰ κορίτσια!

Τοῦ πιδί μου θέλ' χουρό,
τὰ βιουλιὰ δὲν εἶν' ἰδῶ!
Ποιόν νὰ στείλουν νὰ τὰ φέρη;
—Τοὺν Ἀλῇ κι τοὺν Τζαφέρη.
Κι ὅποιος πάει κι μοῦ τὰ φέρει,
ἕνα τάλληρου στοῦ χέρι!

Τὰ πιδιά τὰ σιρνικά
μέσα στὰ βασιλικά.

Κι αὐτὰ τὰ πολιορκόριτσα
μέσα στὰ βρουμουμόλουχα!

Στὸ «σαράντισμα» ἡ μητέρα μὲ τὸ μωρὸ καλοφορεμένο καὶ συνοδευομένη μ' ἕνα συγγενικὸ ἀγόρι, πηγαίνει στὴν ἐκκλησίᾳ κι «ἐκκλησιάζεται».

Ὅταν μετὰ τὸ σαράντισμα πηγαίνει ἡ μητέρα μὲ τὸ μωρὸ της σὲ κάποιον σπίτι, τὸ «ἄσημώνουν» καὶ τὸ ἀσπρίζουν. Τοῦ θάζουν δηλαδὴ ἐπάνω του λίγο θαμπάκι καὶ λένε: «Νὰ ζήση, ν' ἀσπρίση σὰν τὰ ψηλὰ βουνά!» ἐνῶ ἡ μητέρα εὐχαριστεῖ καὶ ἀντεύχεται καταλλήλως.

Τὴν ἀνοιξη καὶ τὸ καλοκαίρι ἡ μητέρα τοῦ μωροῦ τὸ φορτώνεται καὶ τὸ φέρει μαζί της στὶς γεωργικὲς τῆς ἐργασίες. Ἐκεῖ στὴν ὁμορφὴ ἐξοχὴ καὶ στὸν καθαρῶτατο ἀέρα κάτω ἀπ' τὰ φουντωτὰ καὶ καταπράσινα ἔλατα τοῦ ἐτοιμάζει πρόχειρη ἐναέρια κούνια, στὴν ὁποία, ἀφοῦ τὸ θηλάσῃ, τὸ τοποθετεῖ καὶ τὸ κουνάει νανουριστά.

Στὸ σπίτι τὸ μωρὸ εἶναι ἀντικείμενο ἀγάπης ὅλων τῶν σπιτικῶν, ποὺ πολὺ εὐχαριστοῦνται, ιδίως ἡ μητέρα του, ἀπ' τὸ γλυκὸ χαμόγελό του!

Συμπατριώτη,

Ψάξε στὸ ὑπόγειο τοῦ σπιτιοῦ σου. Κάτι θὰ βρεῖς. Τὸ «Λαογραφικὸ Μουσεῖο Φωκίδας» δέχεται κάθε ἀντικείμενο, εἴτε σὰν δωρεά, εἴτε μὲ παρακράτηση κυριότητος. Εἶναι ἀπόλυτα ἐξασφαλισμένο ἀπ' τὴ φθορά, γιατί συντηρεῖται καλλίτερα καὶ ἡ ἀπόδειξη παραλαβῆς ἐξασφαλίζει ἀπ' τὸ κίνδυνο ἀπώλειας.

ΣΤΑ ΜΑΥΡΑ ΧΡΟΝΙΑ

ΜΗΤΣΟΥ ΕΛΑΤΟΥ

“Επεφταν τὰ πρῶτα σκοτάδια τὴν ὥρα πού φτάσαμε σὲ τούτη τὴ στενόχωρη σπηλιά — ἀλεπότρουπα πὲς καλλίτερα — καὶ τὸ τσοπανόπουλο πού μ’ ὁδήγησε ἴσαμε δῶ πέρα μοῦ δινε τώρα τὶς στερνές ὁρμήνεις καὶ ἄς μὴν εἶχε περισσότερα χρόνια στὴν πλάτη ἀπὸ μένα — δεκαπέντε γιὰ δεκάξη.

«Ἀσάλευτος νὰ μείνεις» μοῦ ψιθύρισε «κι’ ἄχνα νὰ μὴ θγάξεις γιατί ὁ ἀντίλαλος τοῦ φαραγγιοῦ καὶ οἱ ἀντάρες, ποῦναι πῆχτρα, μπορεῖ νὰ πᾶνε πολὺ ἀλάργα τὸ παραμικρὸ καὶ ἂν πέσει σ’ αὐτὶ πού ξέρεи ἀπὸ τέτοια μπῆκε στὸ νόημα μεμιᾶς — τὸ νοῦ σου λοιπόν. Καὶ τὸ γαῖδούρι μὴν τὸ ξεφορτώσεις γιατί μπορεῖ, ἅμα βρεῖ τὴν ἀλεγρία του, ν’ ἀρχινέψει τὸ γκάρισμα καὶ τότενες κλάφτα, λάσπη ἢ δουλειά μας — θάλτου τὶς φορτωτῆρες μὴ κοψομεσιαστεῖ καὶ ἄστο. Καὶ σὰν φτάσει ἡ ὥρα πράξε κατὰ πού ὄρισε ὁ πατέρας μου καὶ οὔλα θὰ πᾶνε καλά — αὐτόνος ποτὲς δὲν πέφτει ὅξω σ’ ὅτι λογαριάζει καὶ ἄς μὴ δίνει θάρρητα σὲ κανέναν. Καὶ τήρα δῶ» συμπλήρωσε πιάνοντας τὸν ὦμο μου μὲ χέρι π’ ἀλαφρότρεμε «μὴ φοβηθεῖς στὸ σκοτάδι, οὔτε στοιχειὰ οὔτε παγανὰ θγαίνουν δῶ πέρα — ἔτσι; Γειά σου τώρα καὶ καλὲς γιορτάδες».

Αὐτάνα μ’ ὁρμήνεψε καὶ πρὶν προκάμω νὰ τοῦ πῶ ἓνα φχαριστῶ εἶχε κιόλας χωθεῖ στὰ τσογκριά καὶ τὰ πουρνάρια πού μᾶς τριγύριζαν καὶ χάθηκε μέσ’ στὸ σκοτάδι δίχως ν’ ἀκουστεῖ τίποτας — τόσο γρήγορα κι’ ἀλαφροπάτητα ἔφυγε.

Κι’ ἐγὼ ἀπόμεινα μοναχὸς μέσ’ στὸ σκοτάδι καὶ τὴ παγωνιά τῆς σπηλιάς τρέμοντας ἀπ’ τὸ κρύο καὶ τὴν ἀγωνία νὰ καρτερῶ τὴν ὥρα — τί ἄλλο μπορῶ νὰ κάμω;

Δὲν ἔχει περάσει παρὰ μονάχα μισὸς χρόνος ἀπὸ τότενες πού ὁ ἔχτρος πάτησε τὰ χώματά μας καὶ τὰ δεινὰ τῆς σκλαβιάς ἔχουν φτάσει στ’ ἀπροχώρητο.

Στὶς ἀρχές ὁ κοσμάκης, θαμπωμένος ἀπ’ τὸ κυνηγητὸ τοῦ Ἰταλοῦ στὰ βορειοηπειρωτικὰ βουνά, πῆρε τὸ πρᾶμα ἀψήφιστα — πόσο θὰ μείνουν; ἔλεγε — καὶ στάθηκε μπόσικος, στὸ ὕστερο ὅμως, σὰν εἶδε τὸν ἰταλογερμανὸ νὰ σαρώνει σὰν ἀκρίδα τὰ πάντα, κατάλαβε πὼς δὲν μέτρησε σωστὰ καὶ θὰ πληρώσει ἀκριβὰ τὴν ἀστοχία του. “Ὅσα ἀφῆκαν οἱ ἔχτροι χαθῆκαν μεμιᾶς ἀπ’ τὰ μαγαζιά καὶ ὅσα παραμέρισε ὁ πασα ἓνας καταχωνιάστηκαν θαθεία εἴτε γιὰ ν’ ἀκριβοπουληθοῦν στὴ «μαύρη» εἴτε γιὰ νὰ σιγουρευτεῖ τὸ ταῖνι τῆς φαμελιάς. Καὶ τὸ

ἔμπα τοῦ χειμῶνα, μαζί μὲ τὶς παγωνιῆς καὶ τὰ χιόνια, ἔφερε καὶ τὴ μεγάλη πείνα — εἶπαμε οὖλοι τὸ ψωμί ψωμάκι. Ὁ κοσμάκης, ἀφοῦ ἔφαγε ὅ,τι θρῆκε μπροστά του — ἀπὸ θαλάνια ἴσαμε ψοφίμια — στὸ τέλος παραδόθηκε στὸ χάρο καὶ τὸ θανατικὸ ἀρχίνησε νὰ θερίζει. Ὁ ἔνας πίσω ἀπ' τὸν ἄλλο ἔπεφταν στὸ δρόμο, τουμπανιασμένοι ἀπ' τὸ πρήξιμο λὲς καὶ τοὺς φούσκωνες μὲ τὸ καλάμι, καὶ πέθαιναν σὰν τὶς μύγες στὸ κρύο — πρώτη φορά, εἶπαν οἱ γεροντότεροι, εἶδαν τέτοιο κακό.

Τὸ σπίτι μας, ποὺ πάντοτε δὲν πέρναγε καλλίτερα ἀπὸ τ' ἄλλα — τὸ ψωμί δὲν περίσσευε καὶ τὸ λάδι ἴσα ποῦφτανε — βρέθηκε τρισχειρότερα τώρα γιατί ὁ πατέρας μου κοιτόταν ἀπὸ καιρὸ ἀνήμερος στὸ στῶμα καὶ μεῖς, τὰ παιδιά, εἴμαστε ἄψητα καὶ ἄπραγα — ἀκόμα καὶ ἐγὼ ποὺ ἤμουν ὁ μεγαλύτερος πηγαινα στὶς πρῶτες τάξεις τοῦ γυμνασίου.

Σὰν εἶδα ὅμως τὴ λιγοστή κουμπάνια μας νὰ σώνεται καὶ τὴ πείνα νὰ ζυγώνει στὴ πόρτα μας παράτησα τὸ σχολεῖο καὶ τὰ γράμματα καὶ βγῆκα στὸ μεῖντάνι νὰ κοιμηθῶ ὅ,τι μποροῦσα. Ξεσκωμένος ἀπ' τὰ λόγια τῶν μεγάλων ὅτι πέρα στὰ καμποχώρια τὸ λάδι ἔχει πέραση καλή, κίνησα μιὰ μέρα — μέσα τοῦ Δεκέμβρη ἦταν — μὲ δυὸ ντενεκέδες λάδι στὸ γαῖδουράκι μας νὰ πάω γιὰ τράμπα. Εἶχα, θέβαια, ἀκουστὰ γιὰ ὅσα οἱ καμπίσοι — ἄτιμη φάρα — μηχανεύονταν σὲ θάρος τῶν πεινασμένων γιὰ νὰ

τοὺς πέρνουν μπὶρ παρὰ τὸ «εἶδος» τοὺς, ἥξερα καὶ γιὰ τοὺς ληστὲς — τρισχειρότεροι τοῦτοι — ποὺ θγαῖναν στὰ περάσματα καὶ λήστευαν τοὺς διαβάτες, τ' ἀπήφισα ὅμως — ὅπου οὖλοι κι' ἐγώ, εἶπα. Καλοῦ - κακοῦ ξεκίνησα ἀντάμα μὲ καμπόσους χωριανούς — καμμιὰ δεκαπενταριά — γρήγορα ὅμως ξέμεινα μοναχὸς θὲς γιατί δὲν τὰ κατὰ φερνα καλά, θὲς γιατί τὸ γαῖδουράκι μου, γέρικο ὅπως ἦτανε, δὲν μποροῦσε ν' ἀκολουθήσει τὰ γρήγορα ἀλογομούλαρα ἐκείνων. Πέρασα δίχως κακὸ συναπάντημα τὰ ντερβένια τοῦ θουνοῦ καὶ τὰ θάλτα καὶ τοὺς καλαμιῶνες τοῦ κάμπου καὶ κατὰ τὸ σούρουπο τῆς δεύτερης μέρας ἔφτασα στὸ καμποχώρι ποὺ σκόπευα νὰ μείνω — εἶχαμε ἐδῶ ἓνα κουμπάρο καὶ ἔλεγα νὰ γυρέψω τὴ βοήθειά του. Γρήγορα ὅμως εἶδα πὼς λάθος πόρτα θάρεσα καὶ τ' ἀντάμωμά μας ἦταν ἡ πρώτη ἀπογοήτευση — πίσω θαρχόνταν κι' ἄλλες, πολλές. Ψυχρὰ καὶ ἀδιάφορα δέχτηκε τὴ γνωριμιὰ ποὺ τοῦδωκα καὶ φάνηκε νὰ ὀργίζεται ὅταν τοῦ γύρεψα ν' ἀπαγγειάσω στὸν ἀχυρῶνα του μιὰ - δυὸ θραδιές, ἅμα ὅμως ἄκουσε τὸ σκοπὸ τοῦ ἐρχομοῦ μου τὸ μάτι του γυάλισε καὶ ἄλλαξε τροπάριο. Μετὰ χαρᾶς, μοῦπε, καὶ δυὸ καὶ τρεῖς καὶ ὅσες χρειαστοῦν — τί κουμπάροι εἴμαστε; — πρέπει ὅμως νὰ ξέρεις ὅτι ἦρθες σ' ἀσκημὴ ὥρα, ἔπεσε πολὺ λάδι στὴ περιοχὴ καὶ ἡ ζήτησή του ἔσπασε — νάχες σαπούνη; Νὰ πᾶς, πάλι, σὲ παραπέρα περιοχὴ ὅζω ποὺ δὲν φελαίει σὲ τίποτας,

δὲν στὸ συμβουλευώ γιατί πολλὰ
μπορεῖ νὰ σέ θροῦν — κάτι οἱ Ἰ-
ταλοὶ ποὺ γυρεύουν πασαπόρτια,
κάτι οἱ φορατζήδες τοῦ δρόμου ποὺ
θέλουν τὰ δικά τους, κάτι οἱ ἄλο-
γοκλέφτες ποὺ σοῦ πέρνουν ζὸ
καὶ φορτιὸ δίχως νὰ κουνηθεῖ φύλ-
λο. Μαῦρα καὶ ἄραχλα μοῦ τὰ πα-
ράστησε κάμποση ὥρα καὶ σὰν εἶδε
στὸ μοῦτρο μου τὴ στενοχώρια μοῦ-
σκασε τὸ παραμῦθι. Γιὰ τὸν κουμ-
πάρο του, εἶπε, θὰ κάμει τὴ κου-
τουράδα νὰ κρατήσῃ αὐτόνος τὸ
λάδι κι' ἄς μὴ ξέρεῖ ἂν θὰ μπορέσει
νὰ τὸ σπρώξει, καὶ θὰ μοῦ δώσει,
τώρα κιόλας, τὸ στᾶρι ὥστε ταχιά
τὴν αὐγὴ νὰ φύγω γιὰ νὰ μὴ μεί-
νουν νηστικοὶ στὸ σπίτι τὶς γουρνο-
γιορτές.

Κεραμίδα μοῦρθε σὰν ἄκουσα τί
σκοπέυε νὰ μοῦ δώσει — τέσσερες
φορὲς κάτω ἀπ' τὴ πιάτσα — καὶ
ζαλισμένος δὲν μπόρεσα νὰ κρυ-
φτῶ, θὰ τραθήξω κατὰ τὰ πέρα
χωριά, τοῦπα, γιατί ἔχω μεγάλη
ἀνάγκη. "Ὅπως θές, μ' ἀποκρίθηκε
συτφά, πρόσεχε ὅμως μὴν πᾶς γιὰ
μαλλὶ καὶ θγεῖς κουρεμένους.

Μὲ θαρειὰ καρδιὰ κίνησα καὶ πά-
λι — φοβόμουν πῶς κάτι κακὸ μοῦ
μαγεῖρευε. Κεῖ ὅμως ποὺ περπά-
ταγα συλλογισμένος μοῦρθαν στὸ
νοῦ τὰ τερτίπια γιὰ νὰ χαλᾶς τὸ
ντορὸ ποὺ μολόγαγαν οἱ γερόντοι
στὶς ἱστορίες τους κι' ἀποφάσισα
νὰ τὰ θάλω σὲ πράξη. Φανερὰ πῆ-
ρα τὸ δρόμο γιὰ ἓνα χωριὸ ποὺ φαι-
νόταν πιὸ πέρα, σὰ νύχτωσε ὅμως
γύρισα πίσω καὶ χῶθηκα σὲ μιὰ
μισογκρεμισμένη ἀχυροκαλύθα, σι-
μὰ στ' ἀκριανὰ σπίτια. Οὐλὴ τὴ νύ-

χτα μάτι δὲν ἔκλεισα τόσο ἀπ' τὴ
παγωνιά ποὺ μὲ περόνιαζε ἴσαμε
τὸ κόκκαλο ὅσο καὶ ἀπ' τὸ φόβο μὴ
μὲ πάρουν εἶδηση ὁ κουμπάρος καὶ
τὸ συνάφι του, ποὺ πηγαينوέρχον-
ταν θλασπημῶντας καὶ μὲ γύρευαν
σὰ σκυλιὰ κυνηγίρικά, τὸ λάδι
μου ὅμως τὸ γλύτωσα. Καὶ σὰν ξη-
μέρωσε γιὰ καλὰ κι' ἀνοῖξαν οἱ
δρόμοι βγήκα ἀπ' τὴν κρυψῶνα μου
καὶ ματαξεκίνησα. Τὸ τί τράβηξα
τρεῖς μέρες στὰ λασποχώρια τοῦ
κάμπου δὲ λέγεται — ντρέπεσαι ποὺ
λογιάζεσαι γι' ἄνθρωπος. Οὔλοι,
μικροὶ - μεγάλοι, πολέμαγαν ν' ἄρ-
πάξουν τὸ ἔχει σου, ἄκαρδοι κι' ἄ-
χόρταγοι ἦταν ἄντρες καὶ γυναῖ-
κες. Ἀκόμα καὶ ὁ παπᾶς ἐνοῦ χω-
ριοῦ μὲ πέταξε ὅξω ἀπ' τὴν ἐκκλη-
σιά, ποὺ ὁ ἴδιος μὲ πῆγε νὰ περάσω
τὴ νύχτα, ὅταν δὲ συμφωνήσαμε στὴ
τράμπα. Ὁ ἓνας ἔβρισκε τὸ λάδι
νοθεμένο μὲ χαμομήλι — τήρα το,
σὰ νερὸ τρέχει — ὁ ἄλλος, τὴν ἴδια
στιγμὴ, τόβλεπε χοντρόλαδο — ἔπη-
ξε, μοῦργα σωστή εἶναι — ὁ τρίτος
τῶθελε μισοτιμῆς γιατί τὸ στᾶρι
του ἦταν, λέει, σκληρὸ καὶ πάει λέ-
γοντας.

Στὰ στερνὰ μὲ λυπήθηκε, φαίνε-
ται, ὁ Θεὸς καὶ ἔπεσα σὲ μιὰ φαμε-
λιά θεοσεβοῦμένη ποὺ σὰν ἄκουσε
τὰ θάσανά μου μοῦδωκε κεραμίδι
νὰ σταθῶ καὶ κρᾶζοντας τοὺς γει-
τόνους κάμαν μὲ τὸ λάδι μου τράμ-
πα καλὴ καὶ περίκαλη — πιάσαν
περσότερα ἀπ' ὅσα ἐγὼ λογάρια-
ζα. Τὸ θράδυ ἔφαγα μαζί τους καὶ
ὅταν τοὺς ἔδωκα ἓνα ροῖ λάδι, δυὸ
- τρεῖς πλάκες σαποῦνι καὶ ὅσες ἐ-
ληγὲς μοῦ περίσσεψαν — σάλια μπά-

λια θέβαια μὰ δὲν εἶχα τίποτας ἄλλο — μοῦπαν χίλια φχαριστῶ λές καὶ κείνοι χρώσταγαν χάρη καὶ ὅχι ἐγὼ — τέτοιοι καλοὶ ἀνθρώποι ἦταν. Ἡ ἀνθρωπιά τους ὅμως αὐτήν ῥιγὴν λίγο ἔλειψε νὰ μοῦ θγεῖ σὲ κακὸ, νὰ φέρει τὴ καταστροφή μου, καὶ τοῦτο γιατί μ' ἔκαμε νὰ ξεχάσω — τῶχει ἡ νιότη φαίνεται — τίς ἐπιβουλές τῶν ἄλλονῶν.

Ἔτσι τὴν ἄλλη μέρα ποῦ πῆρα τὸ δρόμο τοῦ γυρισμοῦ χαρούμενος καὶ θιαστικός — δὲν ἔβλεπα τὴν ὥρα νὰ φτάσω — εἶχα ξεχάσει τὰ τσακάλια ποῦ μπορεῖ νὰ στρατοκαρτέρευαν. Γιὰ καλή μου τύχη ὅμως ζυγώνοντας στὴ κλεισοῦρα τοῦ Μεγάλου Ντερβενιοῦ, ἀπάντησα ἕνα κοντοχωριανὸ μου πουρχόταν σὰν παραλογισμένος — τὴ μιὰ ἔκλαιγε καὶ κακοπαθιόταν καὶ τὴν ἄλλη ἄγριεψε κι' ἔτριξε τὰ δόντια. Ξόδεψα κάμποση ὥρα, καὶ περσότερο κόπο, γιὰ νὰ τὸν φέρω στὰ συγκαλά του, χαλάλι του ὅμως γιατί σὰν συνῆρθε μοῦ ἀνοιξε τὰ μάτια — μὴν πᾶς δῶθε, μοῦπε, γιατί τὸ Ντερβένι θράζει ἀπὸ λησταρχεὺς, κύττα τὰ χάλια μου. Μοῦ πῆραν τὸ μισὸ λάδι οἱ ἀφορεσμένοι — φαρμάκι νὰ τοὺς γίνει, θεοῦλη μου — ποῦ νὰ μοῦ πέρναν καλλίτερα τὴ ζωὴ, μὲ τί θὰ χορτάσω τώρα ἐννιά στόματα ποῦ καρτεροῦν πίσω; Καὶ μὲ τί κουράγιο νὰ τραθῆξω μπροστὰ γιὰ τράμπα μιὰ καὶ στὸ γυρισμὸ μπορεῖ νὰ μοῦ πάρουν ὅτι κοιμήσω;

Τρομαγμένος ἀπ' τὸ πάθημα του τουνοῦ, παράτησα εὐθύς τὴ δημοσίᾳ καὶ πῆρα τὸ δρομάκι κατὰ τὸ βουνὸ ψάχνοντας νὰ βρῶ πέρασμα

λέφτερο. Χαμένος ὁ κόπος μου ὅμως γιατί ὅπου δοκίμασα, καὶ στίς γιδόστρατες ἀκόμα, παντοῦ θρῆκα μπροστὰ τὸν τσάκαλο νὰ παραμονεύει. Τραβῶντας οὐλο πιὸ ψηλὰ ἔφτασα στὸ τέλος στὰ χιόνια, ποῦ σκέπαζαν τὰ πάντα, καὶ τότενες ἐνοιώσα σὰν τὸν ποντικὸ στὴ φάκα — ἀπὸ παντοῦ κλειστὰ καὶ διάθα πουθενά. Ἀπελπισμένος σταμάτησα σ' ἕνα ἀπάγγειο γιὰ νὰ σκεφτῶ λιγάκι, νὰ ξαποστάσει καὶ τὸ ζό, ποῦ μόλις ἔσερνε τὰ ποδάρια του. Μαύρη καὶ σκοτεινὴ ἔβλεπα τὴ κατάσταση καὶ φῶς πουθενά — τί νὰ κάμω τώρα; Ὑστερα ἀπὸ τόσες θυσίες τοῦ σπιτιοῦ νὰ κοιμήσῃ τὸ λάδι — κόμπο κόμπο ρίχναν τὸ λάδι στὸ φαί γιὰ νὰ περισσέψουν οἱ δυὸ ντενεκέδες — ὕστερα ἀπὸ τόσοι κόπους καὶ ταλαιπωρίες πῶς νὰ πάω πίσω μ' ἄδεια τὰ χέρια; Καὶ τί θ' ἀπογίνει ἢ φαμελιά δίχως ψωμί; Κι' ἂν πάθω τὴ ζημιὰ τώρα ποῦ θὰ βρῶ τὸ κουράγιο νὰ ματαπᾶω γιὰ τράμπα; Πολλὰ τὰ προβλήματα — βουνὸ — κι' ἀπάντηση καμμιὰ. Πεσμένος στὴ θαθεῖα συλλογὴ μου δὲν ἔδωκα σημασίᾳ σὲ μιὰ γρη῏α ποῦ φορτωμένη ἕνα δεμάτι ξύλα σταμάτησε καὶ μὲ τήραε μὲ μάτι ἀρπαχτικό. Σὰν ζύγωσε ὅμως καὶ ἀρχίνεψε τὰ ρωτήματα — τίνος εἶσαι; ποῦ πᾶς; ἔχεις γνῶρες δῶ πάνω; τί ἔχεις στὰ σακκιά; — αὐτιάστηκα — φίδια μὲ ζῶσαν. Κι' ὅταν, θάζοντάς μου ἕνα ξεροκόμματο μπομπότα στὸ χέρι, μ' ἔσπρωχνε μὲ τὸ ζόρι θαρρεῖς σ' ἕνα μονοπάτι — δῶθε τράθα ποῦναι τὸ διάθα ἀνοῖςτὸ γιατί στ' ἄλλα κακομοίρη μου

σὲ καρτερᾶν ληστάρχοι σκληροὶ
καὶ φαταούληδες — δὲ μοῦμεινε
καμμιὰ ἀμφιβολία. Τὸ μάτι της ποὺ
γυάλιζε, ἡ ἀναθασταγιά ποὺ τὴν ἔ-
πνιγε καὶ ἡ ἄξαφνη ἀπλοχεριά
της — ὁλόκληρο κομμάτι μπομπότα
σὲ ξένο καὶ δίχως μάλιστα νὰ τὸ
γυρέψει — μίλαγαν ἀπὸ μοναχά
τους, κάτι λάκκο εἶχε ἡ φάβα. Γι'
αὐτὸ καμώθηκα ὅτι ἀκλουθάω τὶς
ὁρμήνειες της σὰν ὅμως ἔκαμα πα-
ραπέρα καὶ κρύφτηκα ἀπ' τὰ μάτια
της, ἔχωσα τὸ ζὸ σὲ μιὰ πουρνομα-
ζὰ καὶ γύρισα πίσω νὰ δῶ τί μοῦ
μαγειρεύει. Ζυγώνοντας τὴν ἄκου-
σα νὰ λογομαχᾷ μ' ἓνα ἄντρα:

— «Ποῦ τὸ στέλνεις τὸ παιδί, λυ-
καίνα τοῦ διαβόλου;» ἔλεγε κεί-
νος αὐστηρά. «Τί ψυχὴ θὰ παραδώ-
κεις αὔριο - μεθαὔριο, μωρή;»

— «Ξεκούτης καὶ κοκκορόμυαλος
ἦσουν ἀπὸ μιὰ φορά, μωρὲ καὶ γι'
αὐτόνο δὲν εἶδες χαῖρι καὶ προκο-
πὴ» ἀπάντησε αὐτήν γελώντας.
«Ἔτσι κι' ἄλλοιῶς, μωρὲ χαζού-
λιακα, αὐτόνος δὲ γλυτώνει, ἀμαρ-
τία, λοιπόν, δὲν εἶναι νὰ φᾶνε τὰ
καλούδια του ἄλλοι ἀφοῦ ὁ Θεὸς
τὸν ἔστειλε σὲ μένα;»

Δὲν στάθηκα ν' ἀκούσω περσότε-
ρα, οὔτε καὶ χρειάζοταν. Δίχως νὰ
μπορῶ νὰ σκεφτῶ τίποτας γύρισα
πίσω, πῆρα τὸ ζὸ ἀπ' τὸ καπίστρι
καὶ κίνησα στὰ κουτουροῦ μὴ ξέ-
ροντας τί νὰ κάμω καὶ ποῦ νὰ πάω,
τᾶχα χαμένα. Ἡ γλῶσσα μου ἦταν
στεγνὴ, πίκρα θαρεῖα πλημμύριζε
τὴ ψυχὴ μου — γιατί, μωρέ, γιατί;—
λύσσα ἀνήμεπορη ἔβραζε μέσα μου.
— Θὰ τὸν ἔσκιζα τὸν κάθε ἄτιμο, κομ-
μάτια θὰ τὸν ἔκανα, ἂν μπορούσα.

Πόση ὥρα περπάτησα μεσ' στὸ σκο-
τάδι καὶ τὸ σιγανοθρόχι δὲν κατὰ-
λαβα, κάποια στιγμή ὅμως εἶδα
μπροστά μου ἓνα μαντρί βουβὸ καὶ
θεοσκοτεινὸ — παρατημένο θᾶταν.
Ἀποκαμωμένος ἀπ' τὴν κούραση
καὶ μουσκεμένος ἴσαμε τὸ κόκκαλο
ἀποφάσισα νὰ μείνω. Ἔσπρωξα τὴν
πόρτα, ξεφόρτωσα τὸ ζό, ποὺ ἴσα-
ἴσα στεκόταν, τοῦρριξα κάμποσο
ξεροχόρταρο ποὺ θρῆκα σὲ μιὰν
ἄκρη καὶ ἔπεσα ξερὸς πάνω στὰ
σακκιά μὲ τὸ στάρι, — ὅ,τι θέλει ἄς
γίνει, εἶπα. Ὁ ὕπνος δὲν ἄργη-
σε νὰ μὲ πάρει καὶ ὅπως φαίνε-
ται κοιμήθηκα τόσο θαρεῖα ποὺ δὲν
πῆρα χαμπάρι πότενες ἦρθε τοῦ-
τος ὁ τσοπάνης καὶ τὰ δυὸ σκυλιά
του, ποὺ μ' ἔσπρωχνε μὲ τὴ γκλί-
τσα του γιὰ νὰ ξυπνήσω.

— «Νὰ τὰ ποῦμε, ἄρχοντά μου;»
ἄκουσα μιὰ φωνὴ περιπαιχτικὴ ὅ-
ταν, κάποια στιγμή, ἀνοιξα τὰ μά-
τια μου. Καὶ πρὶν προκάμω νὰ συ-
νέρθω καὶ νὰ νοήσω ποῦ θρίσκομαι
καὶ τί τρέχει ἡ φωνὴ ματακούστη-
κε, τραχειὰ κι' ἄγρια τώρα:

— «Πῶς μπαίνει, μωρέ, σὰ νοικο-
κύρης, στὸ ξένο μαντρί καὶ τὰ κά-
νεις φλοῦδα — ἀκόμα καὶ στὸ πα-
ληγοαἰδούρι σου ρίχνεις σανό;»

Κύτταξα σὰ χαμένος μιὰ τὸ τσο-
πάνη — ἄγριος φαινόταν ἔτσι ἀξού-
ριστος ποῦταν καὶ κουκουλωμένος
τὴν κάπα — καὶ μιὰ τριγύρω — ἄ-
γνωστο τὸ μέρος — καὶ δίχως νὰ
πολυκαταλαβαίνω:

— «Τί εἶπες, μπάρμπα;» ρώτησα.

— «Τὸ χαζὸ κάνεις, μωρέ;» φρέ-
νιασε κείνος. «Σήκω ἀπάνω γρήγο-
ρα γιατί...».

Σηκώθηκα δίχως αντίρρηση για αντιμιλιά και κείνος, άφου με περιεργάστηκε προσεχτικά άπ' τó κεφάλι ίσαμε τά πόδια:

—«Τί γυρεύεις νυχτιάτικα στίς έρημιές, παιδαρέλι πράμα, μωρέ;» είπε, γιομάτος άπορία.

—«Ξένος είμαι μπάρμπα, άπ' τίς Κάτω Πέτρες κι' έχασα μέσα στή νύχτα. Για ν' άπαγγειάσω μπήκα στο μαντρί, κι' άν έκαμα ζημιά στο σανό συμπάθαμε, για ξεροχόρταρο τόν πέρασα μέσ' στο σκοτάδι».

—«Άπ' τίς Κάτω Πέτρες, είπες;» ρώτησε ξαφνιασμένος. «Και τίνος είσαι, μωρέ;»

—«Τού Κωσταντή του Παπαλιά, μπάρμπα» είπα.

—«Μή μου πείς, μωρέ, ότι είσαι ό... στάκα μιá στιγμή νά θυμηθώ τ' όνομα» έξέσπασε άνοίγοντας τά μάτια του ξαφνιασμένος.

—«Ό Σπήλιος είμαι, μπάρμπα» άποκρίθηκα μηχανικά δίχως νά καταλαβαίνω τίποτας.

—«Ό Σπήλιος ναί, σωστά. Κι' εκείνος ό μπάρμπας σου... κι' αύτουνού ξαστοχάω τ' όνομα, ποῦχε τ' άσπρόμαυρο σκυλί, τόν Παρδάλη ντέ, τί κάνει;» ματαρώτησε.

—«Τό μπάρμπα Πρίφτη λές;» άποκρίθηκα. «Οὔτε μπάρμπας μου ήταν οὔτε άσπρόμαυρος ήταν ό σκύλος του αλλά καφετίς με βούλες και δέν θυμάσαι καλά. Ξένος ήταν και σαν έπέσε στο χωριό μας τόν συμμάζεψε ό πατέρας μου μιá και δέν είχε ποῦ νά πάει. Κάθησε λίγα χρόνια και μιá μέρα έφυγε όπως ήρθε — άπροειδοποίητα — χωρίς κανέναν νά μάθει ποῦ πήγε και άν ζεί.

Μά για πές μου ποῦ τά ξέρεις οὔλα αύτάνα, μπάρμπα;»

—«Τί νά σοῦ πῶ, μωρέ παιδί μου φορές · φορές ή ζωή σου σκαρώνει κάτι φκειάζεις ποῦναι νά σοῦ φεύγει τó μυαλό» είπε άργοκουνώντας τó κεφάλιο. «Δίκηο είχαν κείνοι, ποῦ είπαν ότι θουνό με θουνό μοναχά δέ σμίγει ένῶ οί άνθρωποι...».

—«Τους ξέρεις τους γονιούς μου, μπάρμπα;» ματαρώτησα κάπως ξεθαρρεμένος, μά πάντα γιομάτος άπορία.

—«Τους ξέρω, μωρέ Σπήλιο, τους ξέρω και τους παραξέρω μάλιστα — παληά είναι ή ιστορία μά άξίζει νά την άκούσεις:

Μιά χρονιά — πάει κάμποσος καιρός — ποῦ τάφερνα δύσκολα κατέβηκα στα χειμαδιά για κάνα μεροκάματο — είμαι και χτίστης, ξέρεις. Ξένος κι' άγνωστος όπως ήμουνα τά θρήκα μπαστούνια, κανέναν δέ με μπιστευόταν και κανέναν δέ με ζύγωνε. Ζορίστηκα, πείνασα και θά κατάνταγα διακονιάρης άν έλειπε ό πατέρας σου. Αύτόνος με περιμάζεψε, μου θρήκε δουλειά και μούδωκε ένα ποτήρι νερό ποῦ λέει ό λόγος—ήταν χούι τῶν γονιῶν σου φαίνεται νά μαζώνουν τους πρίφτηδες. Μά για πές μου τί κάνουν τώρα; Είναι καλά, γεροί - δυνατοί; Και σύ πῶς θρέθηκες παραιμονιάτικα στα παληοκάτουνα όπου καλοπίχερα άνθρωπος δέν πατάει;»

Καλός για κακός, άνθρωπος του Θεοῦ για κλέφτης κι' άρπαγας σαν τους άλλουνούς, δέν ήξερα — πῶς

νά ξεχωρίσεις τὸν ἄνθρωπο μὲ τὴν πρώτη; — ἐγὼ πάντως χαμένος γιὰ χαμένος ἤμουν, ἔτσι κάθησα καὶ τοῦ ξεστόρησα οὐλα τὰ δικά μου.

— «Τί λές, μωρὲ παιδί μου» ἔκανε σὰν τέλεψα, σοβαρὸς καὶ μὲ τὰ φρύδια ζαρωμένα, «θεὸ εἶχες μαζί σου καὶ σ' ἔφερε στὸ μαντρί μου, γιατί σὲ λυκοφωλιά μπήκες καὶ νὰ δοῦμε πῶς θὰ θγείς. Πᾶμε ὅμως στὸ κονάκι, νὰ φᾶς κάτι τις καὶ νὰ ζεσταθεῖς καὶ κεῖ τὰ λέμε».

Σκώθηκε, ἔρριξε ταγὴ στὸ γαῖδαρο, σκέπασε μὲ σανὸ τὰ σακκιά, τύλιξε καὶ μένα μὲ τὴν κάπα του νὰ φαίνομαι σὰν τσοπάνης καὶ κινήσαμε. Ἡ μέρα δὲν εἶχε προχωρήσει καὶ οὐλα ἦταν θαμπά. Ὁ καιρὸς, ἦταν κλειστὸς ὁλόγυρα, οἱ ἀντάρες σκέπαζαν ἀκόμα καὶ τις κοντοραχοῦλες καὶ τὸ φιλοβρόχι ἔπεφτε ἀσταμάτητα. Τὰ μέρη τοῦτα — τὰ παληοκάτουνα — ἀκουστὰ μόνο τᾶχα — ποτές δὲν εἶχα ρθεῖ — καὶ ἡ ἀγριότη τους ἦταν μολογημένη ἀπὸ οὐλουνοὺς, ἐγὼ ὅμως ἔνοιωθα ἥσυχος καὶ ἀσφαλισμένος κοντὰ στὸ ξωμάχο τοῦτο. Στὰ ριζὰ τοῦ Πέρα Βουνοῦ, στ' ἀπαγγεῖο μιᾶς θεόρατης κοτρῶνας — ἐνοῦ, ἐνάμιση τσιγάρου δρόμο — βρήκαμε τὸ κονάκι του καλοχτισμένο καὶ ζεστό. Ὅσο νὰ φάω τὰ φασόλια ποὺ μοῦθαλε σὲ μιὰ γαβάθα καὶ νὰ συνέρθω στὴ ζέστα τῆς φωτιᾶς ποὺ καίγε στὸ παραγῶνι, αὐτόνος καθόταν σκεπτικός καὶ ἀμίλητος, σὰν ἀπόφαγα ὅμως ματαρχίνεψε:

— «Πολλοὶ λησταρχεοί, κλαρίτες, ἔχουν πιάσει τὰ ντερβένια καὶ γδύνουν τὸν κοσμάκη — ἀπὸ λεφτὰ καὶ

ρολόγια ἴσαμε ἓνα πλόχερο μπομποτά πέρνουν. Τάχουν κάμει πλακάκια μὲ τ' ἀπόσπασμα — ἄλλοι ἀγιογδύτες αὐτῆνοι — καὶ οἱ χωροφυλάκοι ἀντὶς νὰ θγοῦν παγανιά καὶ ν' ἀνοίξουν τὰ περάσματα καθόνται στοῦ Βλάχου τὸ χάνι καὶ τρῶν καὶ πίνουν — ἔχουν μεράδι ἀπ' τὰ πλιάτσικα, βλέπεις. Κοντὰ σ' αὐτουνοὺς ξεθαρρέψαν καὶ οἱ κατσιοκλέφτες τῶν χωριῶν καὶ φορῶντας μιὰ κουκούλα νὰ μὴ γνωρίζονται θγαίνουν στὶς γιδόστρατες καὶ τὰ μονοπάτια καὶ κάνουν τὰ ἴδια καὶ χειρότερα — τέτοια εἶναι καὶ ἡ λυκοφαμελιά τῆς διαλόγρης ποὺ μοῦπες. Καὶ πὲς ἀλλοίμονο σὲ μᾶς ποὺ δὲν μπορούμε νὰ κάμουμε ἄλλοιῶς μιὰ καὶ δῶ πέρα εἶναι ἡ δουλειά μας. Εἴμαστε ἀναγκασμένοι νὰ παρασταίνουμε τὸ χαζὸ — δὲν εἶδα, δὲ ξέρω —, νὰ κάνουμε σὰν ὑπηρετές τὰ ξαρέσια καθενοῦ κερατᾶ — κι' ἄρνια, καὶ τυριά καὶ τραχανάδες καὶ ὅτι ἄλλο θελήσει — καὶ ἀπὸ πάνω νὰ μὴ κοτᾶμε νὰ κρίνουμε γιὰ νὰ φιλέψουμε ἄνθρωπο — ἀκαλημέρηγοι γίναμε — μὴ περάσει ἀπ' τὸ νοῦ τους πῶς τοὺς σπιουνεύουμε γιὰ τοὺς καταδίνουμε. Ἄν φτάσει στ' αὐτιά τους ὅτι σ' ἔκρυψα δῶ πέρα καὶ ὅτι σὲ φευγάτισα κακὰ ξεμπερδέματα θᾶχω, γι' αὐτόνο ὅπου πᾶς κι' ὅπου σταθεῖς οὔτε μ' εἶδες οὔτε μὲ ξέρεις, ἔτσι; Γιατί, νᾶσαι ἥσυχος, ἐγὼ θὰ σὲ θγάλω ἀπὸ δῶ μέσα ὁ διάολος νὰ σκάσει — ὁ Μῆτρος δὲν ἀλησμονάει τὸ καλὸ καὶ τοῦ φίλου του τὸ παιδί εἶναι καὶ δικό του ἀνήψι. Ἄκου λοιπὸν τί θὰ κάμουμε..

Ἐγὼ θὰ φύγω τώρα γιατί ἅμα δέ φανῶ μπορεῖ νὰ κάμει καταδῶθενε κανέννας ἀπ' αὐτούνους, νὰ δεῖ τί τρέχει, ἐσὺ ὅμως θὰ μείνεις δῶ μέσα καὶ θὰ κάνεις τὸ ψόφιο — οὔτε ξύλα στή φωτιά γιατί ὁ καπνὸς προδίνει, οὔτε ἀπόκριση σ' ὅποιον κράξει ἢ θαρέσει τὴ πόρτα. Σὰν σουρουπώσει θαρθεῖ ὁ γιὸς μου μὲ τὸ ζὸ καὶ τὸ στᾶρι καὶ θὰ πᾶτε σὲ μιὰ σπηλιά, πού μοναχὰ ἐμεῖς τὴ ξέρουμε, γιὰ νᾶσαι κοντὰ στή μπουκα τοῦ ντερβενιοῦ καὶ κεῖ θὰ λουφάξεις, ἴσαμε τὰ μεσάνυχτα. Τὴν ὥρα πού θὰ θαρέσουν οἱ καμπάνες γιὰ τὴν ἐκκλησιὰ — Χριστούγεννα αὔριο — θὰ ξετρουπώσεις καὶ δίχως ἄργητα καὶ φασαρία — βάλε πανιὰ στὰ πόδια τοῦ γαῖδαρου — θὰ πάρεις τὸ σύρμα τοῦ φαραγγιοῦ καὶ θὰ τὸ διαθεῖς μονοκοπανιᾶς — οὔτε ξεστράτισμα μὴ θγείς στὴ δημοσιὰ οὔτε σταμάτημα πουθενὰ καὶ γιὰ τίποτας. Τὴν ὥρα κεῖνη λογαριάζω πὼς τὰ παληόσκυλα κι' ἂν δὲν ἔχουν πάει στὸ χωριὸ θὰ περιδρομιάζουν κρασοπίνοντας κανὰ ζυγούρι κλεφτικὸ — τί ἀνάγκη ἔχουν; — κι' ἔτσι δὲν θᾶχουν τὸ νοῦ τους. Σὰν θγείς τὴν ἄλλη μεριά — θέλεις дуόμιση τρεῖς ὥρες — δὲν θᾶχεις πιά φόβο, θὰ θρίσκεσαι στὰ χαμ' πλώματα καὶ κατὰ κείθενε δὲ ροβολᾶν τὰ τσακάλια. Τράβα, λοιπόν, ἴσα στὸ σπίτι, δῶσε στοὺς γονιοὺς σου μαζί μὲ τὰ χαιρετίσματα καὶ τοῦτο δῶ — μούβαλε στὰ χέρια ἕνα τράστο γιομάτο καλούδια — καὶ πέστους λίγο τὸ πρᾶμα μὰ πολλὴ ἢ ἀγάπη, πάντα θὰ τοὺς ἔχω κατὰ

νοῦ. Καὶ τήρα δῶ, μωρὲ Σπήλιο, μιὰ κοὶ οἱ γονιοί σου σὲ στέλνουν στὸ σκολειὸ φρόντισε νὰ μάθεις γράμματα, καὶ σὺ νὰ δεῖς καλλίτερες μέρες καὶ ὁ τόπος νὰ ξεστραβωθεί λιγάκι, νὰ πάψει νᾶχει στὸ νοῦ του μοναχὰ στὸ κακὸ. Ἕλιντε τώρα, σὲ χαιρετάω καὶ ὁ Θεὸς μαζί σου».

Οὐλα γενήκαν κατὰ πὼς λογάριωσε ὁ μπαρμπα Μήτσος — δίκη εἶχε ὁ γιὸς του νὰ καυχίεται πὼς δὲν πέφτει ποτές ὄξω — καὶ κατὰ τ' ἀπομεσήμερο τῆς ἄλλης μέρας, ἀνήμερα τοῦ Χριστοῦ, ἔφτασα στὸ σπίτι καλὰ φορτωμένος. Βρῆκα τὴ δικολογιά μου νὰ κάθεται σὲ κάρβουνα ἀναμμένα, ἔλειπα τόσες μέρες, θλέπεις, καὶ τοὺς ἔτρωγε ἡ ἀγωνία — χίλιες σκέψεις πέρναγαν ἀπ' τὸ μυαλό τους. Τὰ χεῖλια χαμογέλασαν μεμιᾶς, τὰ σουρωμένα μούτρα τους φωτιστῆκαν καὶ ἡ καρδιά τους ἦρθε στὴ θέση της — μικρὸ χαρούμενο διάλειμμα στὴ μαυρίλα τῆς σκλαβιάς. Κι' ὅταν σὲ λίγο καθήσαμε στὸ τραπέζι νὰ φᾶμε — ἀπ' τὸ πρωῒ κανενοῦ δὲν πάγαινε μπουκιά κάτω καὶ ἦταν οὔλοι νηστικοὶ — δὲν παραλείψαμε, μαζί μετὶς εὐχαριστίες μας στὸ Χριστὸ πού σήμερα γεννήθηκε, νὰ κάμουμε κι' ἕνα σταυρὸ — ἦταν τὸ φχαριστῶ ἀπ' τὰ βάθη τῆς καρδιάς μας — γιὰ ὅσους μοῦ παρασταθῆκαν στίς δύσκολες ὥρες.

Ὁ Θεὸς ἄς τοὺς ἔχει πάντα γερούς. Ἀμήν.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑ

στὰ «ἄρραβωνιάσματα» τοῦ Γεωργ. Κουτσοκλέντη

ΤΟΥ ΣΕΓΑΙΤΣΩΤΗ

Χάρηκα, στὸ τελευταῖο τεῦχος, τὰ «ἄρραβωνιάσματα» τοῦ Γεωργ. Κουτσοκλένη γιατί, πραγματικά, μιλάει κατ' εὐθείαν στὴν καρδιά κάθε συντοπίτη μας ποὺ ἔζησε ἢ ἀκουσε παρόμοια γεγονότα. Πραγματικά ἦταν πολὺ ὠραῖα ἐκεῖνα τὰ ἔθιμα ποὺ τώρα, ἕνα - ἕνα, χάνονται γιὰ τοὺς λόγους ποὺ κατὰ καιροὺς ἔχουν εἰπωθεῖ.

Ἐγὼ θὰ προσπαθῶ νὰ μεταφέρω ἐδῶ ἕνα χαριτωμένο ἔθιμο τοῦ χωριοῦ μου — Προσήλιο τὸ λένε σήμερα — σχετικὸ μὲ τὰ «ἰσάσματα». Πιστεύω ὅτι θὰ νὰ ἕνα «συμπλήρωμα» στὰ ὅσα ἀναφέρονται στὰ «ἄρραβωνιάσματα»:

“Οταν, λοιπόν, ὅλα τακτοποιηθοῦν ἀπὸ τὴν προξενήτρα ἢ ὅποιον κάνει τὸ «συμπεθεριό» καὶ θγεῖ ἡ ἀπόφαση καὶ ἀπὸ τὶς δυὸ μεριές, ὁ ὑποψήφιος γαμπρὸς πέρνει τὸν πατέρα του καὶ δυὸ μπαρμπάδες του, ἕνα ἀπὸ τὸ σόι τοῦ πατέρα του καὶ ἕνα ἀπὸ τῆς μάνας του, καὶ πᾶνε στὸ σπίτι τῆς νύφης, ἕνα θράδυ ποὺ ἔχουν ὀρίσει μαζί μὲ τὸν πεθερό. Χτυποῦν τὴν πόρτα. Οἱ νοικοκυραῖοι, ἂν καὶ ξέρουν ποιούς περιμένουν, ρωτοῦν, ἀπὸ μέσα, παραξεναμένοι, τάχα: «ποιὸς εἶναι τέτοια ὥρα, δὲν ἀνοίγουμε». Οἱ ἀπόξω δίνουν τὶς σχετικὲς ἐξηγήσεις, ἄσχετες βέβαια μὲ τὸν πραγματικὸ σκοπό, οἱ σπιτικοὶ πείθονται καὶ ἡ πόρ-

τα ἀνοίγει. Κάθονται ὅλοι γύρω ἀπ' τὸ τζάκι, στρίβουν τσιγάρο καὶ στὸ τέλος ὁ πατέρας τῆς νύφης ρωτᾷ: «Τί γυρεύετε τέτοια ὥρα;» Καὶ οἱ ἐπισκέπτες «ἦρθαμε νὰ πάρουμε ἕνα αἰχμάλωτο καὶ πές μας τί λίτρα τάξεις;» ἀπαντοῦν.

Ὁ πατέρας τῆς νύφης ἐπαναλαμβάνει ἕνα - ἕνα ὅσα ἔχει τάξει. «Δίνω τέσσερα στρέμματα χωράφ', ἕνα ἀμπέλ', ἐξήντα πρόατα, δυὸ γελάδια καὶ τὸ μπλάρ' τὸ ντρένιο. Δέχεστε;»

Ἐκεῖνοι γυρίζουν κατὰ τὸ γαμπρὸ καὶ αὐτὸς ἀφοῦ καμωθεῖ ὅτι σκέφτεται στὸ τέλος ἀπαντᾷ ὅτι δέχεται. Τότε φωνάζουν ναρθεῖ ἡ νύφη. Στὴν ἀρχὴ ὅμως δὲν παρουσιάζεται ἡ πραγματικὴ ἀλλὰ μιὰ γρη῏ καὶ ρωτᾷ τὸ γαμπρὸ ἂν τοῦ ἀρέσει. Αὐτὸς τὴν κυττάει καλὰ - καλὰ καὶ ὕστερα: νὰ πᾶτε νὰ τὴν ἀλλάξετε καὶ νὰ ματαρθεῖ, λέει. “Υστερα ἀπ' τὴν ἀπάντηση - ἀπαίτηση αὐτὴ παρουσιάζεται ἡ πραγματικὴ νύφη καὶ τὴ ρωτᾷ ἂν καὶ αὐτὴ εἶναι «δεκτὴ». Ἐκεῖνη κοκκινίζοντας καὶ μὲ μάτια χαμηλωμένα ἀπαντᾷ: «Ἀφοῦ τὸ θέλει ὁ πατέρας μ' καὶ ἡ μάνα μ' τὸ θέλω κι ἐγώ».

Αὐτὸ εἶναι, τὸ συμπεθεριὸ τελείωσε. Καὶ πέφτουνε τρεῖς ντουφεκιές γιὰ νὰ μάθει τὸ χωριὸ ὅτι ὁ τᾶδε... ἔρριξε τὴν κουμπούρα.

ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΩΝ

1.—Ο συμπατριώτης δικηγόρος κ. Κώστας Στοφορόπουλος, Ἀκαδημίας 81, Ἀθήναι, γράφει:

«Στὸ 19 τεύχος τῆς Ἑταιρείας Φωκικῶν Μελετῶν ποὺ κυκλοφόρησε πρὸ ἡμερῶν, δημοσιεύθηκε καὶ μιὰ ἐπιστολή μου ποὺ ἐκφράζει τὴν ἀπορία μου γιατί ὁ Σύλλογος Ἀμφισσέων πῆρε τὸ τίτλο τὰ Σάλωνα, ποὺ ὅσο καὶ ἂν τὰ Σάλωνα μᾶς φέρνουν στὸ νοῦ τὸ περίφημο καὶ γνωστὸ ἐκεῖνο τραγοῦδι, δὲν μᾶς θυμίζουν ὡς τόσο καὶ τίποτα εὐχάριστα γεγονότα ἀπὸ τὴ παλαιὰ ἱστορία τῆς πατρίδας μας.

Πάντως σᾶς εὐχαριστῶ ποὺ τὸ δημοσιεύσατε στὸ ἐκλεκτὸ περιοδικό σας καὶ θὰ ἐπιθυμοῦσα νὰ μὴν μοῦ ἀποδοθεῖ καμιά πρόθεση ἀντιδικίας μὲ τοὺς ἀγαπητοὺς συμπατριῶτες μου ποὺ ἀπαρτίζουν καὶ ἐκπροσωποῦν τὸ Διοικητικὸ Συμβούλιο τοῦ Συλλόγου.

Ἐπίσης ἐπιθυμῶ νὰ σᾶς συγχάρῳ γιὰ τὸ περιοδικό σας, ποὺ ὄχι μόνον καλύπτει ἓνα κενὸ στὸ τομέα αὐτὸ τῶν Φωκικῶν, ἀλλὰ ποὺ τὸ περιεχόμενό του ἐντυπωσιάζει γιὰ τὰ σοβαρὰ καὶ πολὺ ἐνδιαφέροντα θέματα ποὺ τὸ στοιχειοθετοῦν, θέματα ποὺ μποροῦν νὰ ἐνδιαφέρουν ὄχι μόνον τὸ κύκλο τῆς περιφερείας μας, ἀλλὰ γενικώτερα κάθε ἄνθρωπο ποὺ ἀσχολεῖται μὲ τὴ πολιτιστικὴ κίνηση τοῦ τόπου μας. Ἰδιαίτερο πάντως ἐνδιαφέρον γιὰ μένα

τουλάχιστο, εἶχε τὸ τεύχος τὸ 19 γιατί καλύπτεται ἀπὸ τὴ ζωὴ, τὴ δράση καὶ τὴν ἀξιολόγηση τοῦ ἔργου τοῦ Ἀγγέλου Σικελιανοῦ, ποὺ σὰν ἄνθρωπος καὶ πρὸ παντὸς σὰν Λυρικός ποιητὴς συνεκλόνησε μπορεῖ νὰ πεῖ κανένας ὄχι μόνον τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ ὅλους ποὺ διάβασαν τὰ ποιήματά του καὶ παρακολούθησαν τὰ ἔργα του.

Εἶχα τὴ τιμὴ νὰ ἔχω μιὰ γνωριμία μαζί του, ὅταν γιὰ λίγα χρόνια δικηγόρησα στὴν Ἀμφισσα καὶ στὶς πρῶτες Δελφικὲς γιορτὲς ἤμουν κι' ἐγὼ στὴν Ἐπιτροπὴ ποὺ εἶχε σκοπὸ νὰ συνδράμει τὸ μεγάλο ἐκεῖνο ἐγχείρημά του, τῶν Δελφικῶν γιορτῶν, ποὺ μὲ τὴ προσπάθειά του αὐτὴ θέλησε νὰ ἀναβιώσει τὸ Μεγαλεῖο τῶν Δελφῶν καὶ νὰ κινήσει τὸ ἐνδιαφέρον ὅλου τοῦ κόσμου γιὰ τὴν ἐπιστροφή του στὶς ρίζες τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ. Καὶ θυμᾶμαι πόσο ἐνθουσιώδης ἦταν γιὰ τὴ προσπάθειά του αὐτὴ καὶ πόση δύναμη καὶ αὐτοπεποίθηση ἔδινε καὶ σὲ μᾶς γιὰ τὴν πραγματοποίηση τοῦ τεράστιου ἐκείνου ἔργου.

Ἦταν πράγματι ἓνας ἐξαιρετικός ἄνθρωπος πολὺ πιὸ ἔξω ἀπὸ τὰ πλαίσια τοῦ διανοουμένου. Ὅχι μόνον ἡ ἐμφάνισή του σὲ συνήρπαζε γιατί ἡ κατατομὴ του θύμιζε τίς πιὸ χαρακτηριστικὲς μορφές τοῦ κάλλους τῶν Ἀρχαίων ἀλλὰ καὶ ἡ βροντώδης φωνὴ του καὶ ἡ ἀπλὴ ὁμιλία του σὲ καθήλωνε.

Σύντροφός του ἀκάματος στο ἔργο του ὑπῆρξε ἡ γυναῖκα του Εὐα. Πῆρε θέβαια καὶ αὐτὴ ἓνα μέρος ἀπὸ τὴ δόξα τοῦ Σικελιανοῦ, ἀλλὰ καὶ ἡ ἴδια ἦταν ἓνας ἄνθρωπος μεγάλης ἀξίας καὶ μόρφωσης. Αὐτὴ δίδαξε τὶς γυναῖκες τῆς Ἀράχωνας νὰ ἀλλάξουν στὰ ἔργα τοῦ ἀργαλειοῦ τὼν τὰ σχήματα καὶ τὰ χρώματα ποὺ ἀπὸ μαῦρα καὶ κόκκινα ἔγιναν φανταχτερὰ καὶ πρωτότυπα, αὐτὴ ἐπέβλεψε στὸ σχῆμα τότε καὶ στὸ ράψιμο τῶν χλαμύδων τῶν κοριτσιῶν τοῦ χοροῦ στὸν Προμηθεά Δεσμώτῃ καί, τὸ κυριότερο, αὐτὴ διέθεσε ὅλη τῆς τὴν παρουσία γιὰ τὴν ἐπιτυχία τῶν Δελφικῶν γιορτῶν.

Ὅλα αὐτὰ τὰ θυμήθηκα διαβάζοντας τὶς ἀξιόλογες διατριβὲς τῶν συνεργατῶν σας στὸ τεῦχος αὐτοῦ τοῦ Ἰουλίου — Αὐγούστου καὶ σκέφθηκα πόσο σήμερα εἴμαστε ἀκόμα πιὸ μακριὰ ἀπὸ τὰ χρόνια ἐκεῖνα τὰ παλὰ ποὺ τὴν ἀναβίωσή του προσπάθησε — μ α τ α ι α — νὰ ἐπιτύχει ὁ γίγαντας τοῦ ποιητικοῦ Λόγου Ἀγγελὸς Σικελιανός.

ΚΩΣΤΑΣ ΣΤΟΦΟΡΟΠΟΥΛΟΣ

2.— Καὶ ὁ συνεργάτης μας φαρμακοποιὸς κ. Δρόσος Κραβαρτόγιαννος, Ἀμφισσα, ἀπαντᾷ:

Πρὸς

τὶς «Σελίδες ἀπ' τὴ Φωκίδα» τῆς «Εταιρείας Φωκικῶν Μελετῶν»

Ἀμφισσα.

Μ' ὅλη τὴν ἐκτίμηση ποὺ τρέφω

πρὸς τὸν ἄξιο συμπατριώτῃ κ' οἰκογενειακῷ μου φίλῳ δικηγόρῳ Κώστα Στοφορόπουλῳ, θὰ διαφωνήσω ὡς πρὸς τὴν ἀντίρρησή του γιὰ τὴν ἄστοχη — ὅπως ἰσχυρίζεται — χρησιμοποίηση σὰν τίτλου τοῦ ὀνόματος «Τὰ Σάλωνα» ἀπ' τὸν «Σύλλογο τῶν ἀπάνταχου Ἀμφισσέων» τῆς Ἀθήνας.

Συμφωνῶ κατ' ἀρχὴν μαζί του — καὶ δὲ νομίζω νὰ ὑπάρχει Ἀμφισσέας ποὺ νὰ διαφωνεῖ — πῶς τὸ ὄνομα Ἀμφισσα τιμᾷ τὴν ἱστορία τῶν ἀρχαίων μας προγόνων. Καὶ τὴ μυθολογία μας, θὰ πρόσθετα ἐγώ. Τὸ ὄνομα αὐτὸ θυμίζει τὸ μεγαλεῖο τῆς σημαντικώτατης πόλης τῶν Αἰτωλῶν κι ἀργότερα τῆς πόλης - κράτους, πρωτεύουσας τῶν Ἑσπερίων Λοκρῶν μὲ βουλή, νόμους καὶ τοπικοὺς ἄρχοντες. Μιᾶς πόλης ποὺ ἀμφισβήτησε τὴν ἠθικὴ ὑπόσταση τοῦ δελφικοῦ Μαντείου μ' ἀποτέλεσμα νὰ καταστραφεῖ ἀπ' τὸν Φίλιππο, ποὺ ἀντιστάθηκε στοὺς Ρωμαίους ὅσο καμμιὰ ἄλλη ἑλληνικὴ πόλη, μὰ καὶ ποὺ στέγασε τοὺς Αἰτωλοὺς — τότε πούγινε πολυάνθρωπη — ἀποτρέποντάς τους νὰ ἐπικίσουν τὴ Νικόπολη καὶ νὰ τιμῇσουν τὸν κατακτητὴ ρωμαῖο Αὐγούστο (27 π.Χ.).

Ἀλλωστε ἡ ἐπαναφορὰ τοῦ ὀνόματος τῆς Ἀμφισσας ἀπ' τὸ ἐλεύθερο ἑλληνικὸ κράτος δικαίωσε τὴ μνήμη τῆς ἱστορίας.

Ἀπὸ τοῦ σημείου ὅμως αὐτοῦ μέχρι τοῦ νὰ ψέγουμε τοὺς ἀπάνταχου Ἀμφισσεῖς (κι ὄχι Σαλωνίτες) γιὰ τὴ συμβολικὴ χρησιμοποίηση

καὶ τοῦ «Σάλωνα» στὸν τίτλο, ὑπάρχει μιὰ ἀπόσπαση — κι ἐδῶ ἡ ἀντίρρηση μου.

Τ' ὄνομα Σάλωνα, εἴτε μᾶς ἀρέσει εἴτε ὄχι, δόθηκε κάποτε στὴν "Αμφισσα ὅταν μιὰ ὀλοκληρωτικὴ καταστροφὴ, μ' ἐπακόλουθο τὴ μακρόχρονη ἐγκατάλειψη τοῦ χώρου ἀπ' τοὺς κατοίκους, ἔσθῃσε μοιραίᾳ τῇ μνήμῃ τῆς ἀρχαίας ὀνομασίας. Δὲν ἔχουμε συγκεκριμένα στοιχεῖα κ' ἰσχυρὰ πειστήρια γιὰ ν' ἀποδείξουμε πότε ἀκριβῶς ἐγίνε αὐτὴ ἡ καταστροφὴ, πόσον καιρὸ ἔμειν' ἐρημὴ ἡ πόλις καὶ πότε καὶ ποιοὶ τὴν ὀνόμασαν Σάλωνα. Τὰ λογοπαίγνια τῶν φιλολόγων μας γιὰ δῆθεν προέλευση τοῦ ὀνόματος ἀπ' τὸ «Ἐσω Σάλωνα» ἢ τὸ «εἰς Ἄλωνα» ἢ τὰ παιδαριώδη ἐκ τοῦ «Αὐλῶν» ἢ «Σάλος», δὲν πρέπει νὰ λαμβάνονται στὰ σοβαρά. Ἀλλὰ κι ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ Σάθα περὶ «Ρήγα τῆς Σαλονίκης» εἶναι εἰκοτολογικὸς κι ἀβάσιμος. Δέκα ὀλόκληρα χρόνια ἀσχολοῦμαι μὲ τὸ θέμα ἐξετάζοντας τὸν ἰσχυρισμὸ τοῦ Κούσουλα, ποὺ προσπαθεῖ ν' ἀποδείξει καὶ νὰ αἰτιολογήσῃ ἐποικισμὸ — στὸν ἀκατοίκητο χῶρο τῆς "Αμφισσας — τῶν Δαλματῶν τοῦ Σάλωνα κατὰ

τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους. Παρὰ τὰ καινούργια στοιχεῖα ποὺ παρουσίασα (ἀπὸ μεμονωμένα νομισματικὰ εὐρήματα) ἰσχυροποιῶντας τὸν ἰσχυρισμὸ τοῦ Κούσουλα, ποὺ καὶ δημοσίευσα στὸ 1ο τεῦχος τῶν «Τετραμηνίων» (σ. 86—93) δὲν δύναμαι νὰ πῶ πῶς κατάφερα νὰ δώσω κάποια λύση.

"Ἀλλωστε οἱ πιὸ κοντινοὶ μας πρόγονοι τοῦ 1821 τὸ ὄνομα Σάλωνα βρῆκαν καὶ δόξασαν, τὸ Κάστρο τῶν Σαλῶνων λευτέρωσαν καὶ τὸ ἴδιο αὐτὸ ὄνομα τίμησε μὲ τὴ θυσία του στὴ Χαλκωμάτα ὁ Ἐπίσκοπος Σαλῶνων Ἡσαΐας.

Συμπερασματικὰ θέλω νὰ πῶ πῶς εἴτε διαθάζοντας τὴν ἱστορία τοῦ '21, εἴτε προσπαθώντας νὰ συμπληρώσουμε καινούργια κεφάλαια στὰ τόσα κενὰ ποὺ ἐμφανίζει ἡ Ἱστορία μας — κυρίως στὴ σκοτεινὴ βυζαντινὴ περίοδο — δὲν ἔχουμε δικαίωμα νὰ σθῆσουμε ὀνόματα ἐπειδὴ δὲν μᾶς ἀρέσουν, ἰδιαίτερα ὅταν τὰ ὀνόματά αὐτὰ παρέμειναν συνδεδεμένα μὲ τὴν ἐθνικὴ μας ἱστορία καὶ τὴ λαϊκὴ μας παράδοση.

ΔΡΟΣΟΣ ΚΡΑΒΑΡΤΟΓΙΑΝΝΟΣ

"Αμφισσα 22.11.1981

Μᾶς εἶναι εὐπρόσδεκτες τόσο οἱ συνεργασίες σὲ θέματα ποὺ ἐξυπηρετοῦν τοὺς σκοποὺς τῆς Ἑταιρείας, ὅσο καὶ ἡ διατύπωση ὅποιασδήποτε κριτικῆς, οἱ ὑποδείξεις σας γιὰ τὶς ἐλλείψεις μας καὶ γενικὰ ὅ,τι μπορεῖ νὰ συμβάλῃ στὴν καλλιτέρευση τοῦ περιοδικοῦ μας.

'Απ' τὴ δραστηριότητα τῆς 'Εταιρείας

1.—Οἱ ἐργασίαι γιὰ τὴν ἀνέγερση τοῦ μνημείου γιὰ τὴν κήρυξη τῆς Ἐπαναστάσεως 1821 στὸν περίβολο τοῦ Μοναστηριοῦ τοῦ Προφήτη Ἡλία Παρνασσίδας συνεχίζονται μὲ ἱκανοποιητικὸ ρυθμό.

2.—Συνεχίζονται οἱ προσφορὰς γιὰ τὴν ἐνίσχυση τῆς Ἐταιρείας. Οἱ παρακάτω συμπατριῶτες μᾶς ἔστειλαν τὰ ἀντίστοιχα ποσά:

	δρχ.
1. Παναγιώτης Ι. Καστανᾶς, "Αμφισσα,	1000
2. Στέφανος Ἡλ. Παπακωνσταντίνου, Ἀθήνα	1000
3. Σπύρος Χρυσανθάκης, Μαυρομιχάλη 46—50, Ἀθήνα	500
4. Σπύρος Τραχανᾶς, "Αμφισσα,	1000
5. Ἀντώνιος Νικηφόρος, Μεσολογγίου 58, Γλυφάδα	1000
6. Δημήτρης καὶ Ἑλένη Κολοβοῦ, εἰς μνήμην Βασιλικῆς Ν. Μπελούμπαση	1500
7. Εὐθ, Γούβαλης, εἰς μνήμην τοῦ φίλου του Ἡλία Βαρκούτα	500
Ἡ Ἐταιρεία τοὺς εὐχαριστεῖ θερμᾶ.	

Φίλοι ἀναγνώστες,

Διατηρεῖστε σὲ καλὴ κατάσταση τὸ τεῦχος τοῦτο. Τὰ ἄλλα ποὺ θὰ ἐπακολουθήσουν θὰ τὸ συμπληρώσουν καὶ ὅλα μαζὶ θὰ κάνουν ἓναν τόμο χρήσιμο γιὰ κάθε βιβλιοθήκη.

Τὸ περιοδικό μας διατίθεται δωρεάν. Ἐὰν σᾶς ἐνδιαφέρει ζητεῖστε το στὰ Γραφεῖα τῆς Ἐταιρείας Φωκικῶν Μελετῶν, Πανουργιᾶ 1, "Αμφισσα. Ἐφ' ὅσον δὲν ἔχει ἐξαντληθεῖ θὰ σᾶς τὸ στείλουμε εὐχαρίστως.

Ἐπιτρέπεται ἡ μερική ἢ ὁλική ἀναδημοσίευση τῶν κειμένων, μὲ τὴν
προϋπόθεση νὰ γίνεται μνεία τοῦ περιοδικοῦ, ὅπου πρωτοδημοσιεύθηκε
καὶ νὰ δημοσιεύεται ὁ πρόλογος ἢ τὸ σχόλιο τῆς συντάξεως, ἂν ὑπάρχει.

ΔΙΑΝΕΜΕΤΑΙ ΔΩΡΕΑΝ